

र. स. १९२८

म. ग्रं. सं. ठाणें

विषय काव्य
सं. क्र. २९५५

परि तें कवि-रसिकांचि दिसे!

माझीं फुलें

(गुच्छ १ ला)

REFBK-0003716

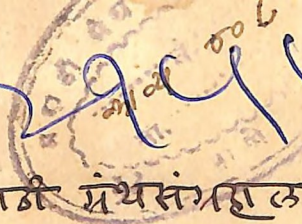
REFBK-0003716

श्री. वा. गाडगीळ.

२०११२८

क. १०१

श्री. वा. गाडगीळ
मुणें येथील मराठी ग्रंथसंग्रहालयास
भेट.

निजामसागर, }
ता. २३-२-३० }

श्री. वा. गाडगीळ

माते एकचि अर्थ येथ निसतोह काव्यी रमावि सदा

माझी फुले

(गुच्छ पहिला.)

(श्री. वा. गाडगीळ यांच्या कांहीं कविता)

प्रकाशक:-

“ महाराष्ट्र वाङ्मय मंडळ ”

हैद्राबाद दक्षिण.

जानेवारी १९२८.

REFBK-0003716

REFBK-0003716

किंमत १० आणे.

(सर्व हक्क लेखकाचे स्वाधीन.)

हे पुस्तक पुणे येथे 'आर्यभूषण' छापखान्यांत रा. रा. अनंत विनायक
पटवर्धन यांनी छापिले व रा. रा. नागोराव जीवन्राव
कल्लुरकर, चिटणीस 'महाराष्ट्र वाङ्मय मंडळ' यांनी
हैद्राबाद दक्षिण येथे प्रसिद्ध केले.

अनुक्रमणिका.

कवितेचें नांव.	पृष्ठ	कवितेचें नांव.	पृष्ठ
१ रुष्ट काव्यसुंदरीस-	१	२७ गगन-बोध.	३९
२ निराश झालेल्या नूतन कवीस-	३	२८ प्रभु-सपर्या.	३९
३ कर्मफल.	४	२९ सदाफूल.	४०
४ गृहविरह !	६	३० एकाकी निर्झरिणी.	४२
५ प्रभुपर्दा-	७	३१ चंद्रकांता.	४३
६ संन्यास व मोक्ष.	८	३२ कमलकेलि.	४५
७ प्रेमगीत !	९	३३ हरिस्तवनाष्टक.	४७
८ निराशेंतलि आशा.	१०	३४ नाम-महिमा.	४९
९ आमची इच्छा	११	३५ सुविचार.	४९
१० एकच चूक !	१२	३६ उन्मनस्कालाप.	५०
११ कीर्तिवनिता.	१३	३७ मोदेषणा.	५१
१२ निर्वाणीची हांक !	१५	३८ आहे सर्व खरें, परंतु-	५२
१३ जीवाची तरफड !	१९	३९ बापूंची खानावळ.	५३
१४ चुकत्या तरुणास-	२०	४० वर्षाकाल.	५६
१५ माझे बालपण.	२१	४१ बालपण.	५७
१६ उपदेशाचें औषध.	२३	४२ शिवचांचे मावळे.	५८
१७ प्रियेस-	२४	४३ गुणी बाळ.	६०
१८ एका उन्मनस्काचे उद्गार !	२५	४४ लाजाळूस-	६१
१९ व्यर्थ कां तुम्ही हो श्रमतां !	२६	४५ प्रारुतांस-	६२
२० हृदयाचा पांवा !	२७	४६ भवार्णव.	६३
२१ पहाटे निजगान्या मुलांस-	२९	४७ कवींचें स्तोम कां !	६३
२२ हळहळणाऱ्या दुःखितास-	३१	४८ दुर्दैवी हिंदू !	६४
२३ गतगोष्टी.	३४	४९ मर्मकथन.	६६
२४ व्यायाम.	३५	५० कवि.	६७
२५ " स्वतांला पहा तरी दर्पणी ! "	३६	५१ विरहगीत !	६८
२६ जुलमी जीवास जबाब.	३७		

शुद्धिपत्र.

(यांत किरकोळ चुकांचा विचार केलेला नाही.)

४ थ्या पानावरील ४ थ्या ओळीबद्दल खालील पाठ घ्यावा:—

दिव्य द्युति मग येइल तूतें होउनिया तव दिव्य मति

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
४	९	जड दृष्टीतें	जड दृष्टितें
४	१४	तुजसम दृष्टी	दृष्टी तुजसम
५	१४	घडे	घडें
२१	६	थाव	थांब
२६	१९	आता	आतां
२९	१६	सोडुनी	सोडुनि
५२	१	क्कात	क्कांत
५३	३	साख्यविलास ०	सौख्यविलास ०
५४	१३	पांट	पाट
५७	२	गुरा वासुरा	गुरां वासुरां
५८	१	भरतस जव्हा	भरतसें जेव्हां
६९	१	प्राशुना	प्राशुनी
६०	१३	सौंदर्य	सौंदर्य
६३		ता. १९।२।२।२५	ता. १९।२।२५

समर्पण.

सदाफुलाच्या सम काव्य माझे;
सुगंध ना त्या, फुलण्यास लाजे !
ईशा ! तरी त्वत्पदिं वाहताहे;
तेणें तया सार्थक लाभताहे !

माझी फुले.

गुच्छ पहिला.

रुष्ट काव्यसुंदरीस—

(एकदां बरेच दिवस होऊनही कांहीच काव्य सुचलें नाहीं; त्या प्रसंगीं अस्तुत कविता लिहिली गेली.)

(चालः— चंद्रकांत राजाची कन्या.)

रुसलिस कां तू कविते बाले, सांग मशीं सखये
कां न बोलशीं? कां न हांसशीं? कोप मनीं कां ये?
अति सलगीनें काय तुझ्या मीं दुःख दिलें हृदया?
असेल ऐसें तरिही सखये, क्षमस्व दीना या !
शरण मी तुला, जाण देवते, स्वीकारी मजला
मी अपराधी पदरा पसरुनि विनवीं गे तुजला !
अवकूपेनें तुझ्या भासतें विश्व शून्य मजशीं;
तिमिर वावरे हृदयीं सांप्रत, काय कथूं तुजशीं!
स्फूर्तीची मम वीणा झाली मूक गडे हाय;
तारा गंजुनि गेल्या साऱ्या; गान मुळिं न होय !
दिव्या दृष्टी, तुझ्या प्रसादें होती जी मजला
कोठें गेली, मी न जाणतो रम्य भास नुरला !
दिव्य गान मज ऐकूं ये ना; कांहीं न दिव्य दिसें;
नाभिं वावरणें अशक्य होई; स्वर्ग दूर भासे !
तुझ्या सवें त्या तारा रुसल्या, चंद्र, तसा वात,
आकाशींचा सूर्यहि रुसला तो पंकजमित्र !

वृक्षलता त्या, निर्झर सारे, गिरिशिखरें तीं हीं
 सागर रुसले, नद्या तशा त्या, संध्या, रजनी हीं !
 सृष्टी रुसली, देवहि कोपे, मज्जीवन मजला
 तणें व्यर्थ गमें, म्हणुनी मी पामर याचिं तुला !
 ऐकवील मज कोण गान तें स्वर्गाचें दिव्य ?
 उडुपति निजपरिवारासह तो लिहविल कधिं काव्य ?
 पक्षी मजला शिकवितील कधिं नभांत उडण्यास ;
 वृक्षलतांचा विनोद केव्हां मिळेल बघण्यास ?
 निर्झर-रव तो-मधुर गान तें-श्रवणीं कधिं येई ?
 वींचि जलधि तो फेंकुनि मातें बोध कधिं देई ?

+ + + + +

नव तरुणींच्या हृदया मधल्या मुग्ध प्रणयाची
 बावरलेली खळवळ केव्हां दिसेल मज साची ?
 हृदयसंपुटीं सांठविलेल्या अमित प्रीतीची
 गालिं लाजरी लाल छटा ती दिसेल कधिं साची ?
 गोल लोल ते नयन चोरटे मृदुल, मधुर राग
 नवयुवतींच्या हृदिं दडलेला कथतिल कधिं, सांग !
 थरथरणाऱ्या अधरोष्ठांची छवि नाजुक लाल
 प्रेमाचे मधु लेख गोमटे लिहविल कधिं, बोल !
 झूर, मर्द मावळे मराठे रणामधें लटुनी
 गेले, त्यांचे पोवाडे तूं लिहवी मजकडुनी !
 पारतंत्र्यकर्दमीं रतुनिया भू-माता फोडी
 हंबरडे बहु; ऐकुनिया ते हृदय धैर्य सोडी !

१ “ वींचि वारिधि पुन्हां वरि फेंकी । दिव्य बोध मजला करण्या कीं ”
 “ नामलेखन ”— का. ह. मोडक (माधवानुज)

प्रकाशकाचे दैन सव्हे.

आमचे कविमित्र श्री. श्री. वा. गाडगीळ यांच्या काव्यलतेवर उमलणाऱ्या फुलांतील कांहीं फुलें निवडून, आमच्या महाराष्ट्र वाङ्मय-मंडळातर्फे महाराष्ट्ररसिक-वृंदांस “ माझीं फुलें ” या नांवाच्या गुच्छरूपानें सादर करितांना मला प्रेमाचें भरतें येणें व मोदातिरेकानें माझें हृदय उचंबळून येणें साहजिक आहे. याचें कारण म्हणजे, आमच्या या निजाम राज्यांतील महाराष्ट्रांत शारदेचे सक्रिय उपासक हाताच्या बोटांवर मोजण्याइतकेच आहेत, हें तर खरेंच आहे; परंतु, मुख्य गोष्ट ही कीं, आमच्या मंडळातर्फे प्रसिद्ध होणारें हें पहिलेंच पुस्तक आहे !

विखुरलेल्या अवस्थेंत या सुमनांचा सुगंध रसिकांनीं निरनिराळ्या प्रसंगीं आनंदानें सेवन केलेला आहे. तींच फुलें टिपून व नवीनही कांहीं त्यांच्या भरतीस घालून आज हा गुच्छ काव्यप्रेमी रसिकांच्या सेवेला सादर समर्पिला जात आहे. या ‘ कविगीतां ’ (Lyrics) ची खुमारी कांहीं औरच आहे, असें त्यांना आढळून आल्याशिवाय राहणार नाही.

स्वतां माळ्यानें जरी विनयानें आपल्या काव्यकुसुमांस “ सदाफुलीचीं फुलें ” म्हटलें आहे, तरी आपल्या गुणरूपाच्या बलावर व नवरसपरिपूर्ततेमुळे हा काव्यगुच्छ सर्वांना प्रिय होईल, अशी मला पूर्ण खात्री आहे. कारण, त्यांत प्राकृतांपासून तत्त्वज्ञांपर्यंत व सानांपासून थोरांपर्यंत सर्वांच्या आवडीची सोय सहजासहजींच झालेली आहे. एखादा विनोदपंडित “ बापूंच्या खाणावळींत ” जेवून वृत्त होईल, तर एखादा अध्यात्म-प्रेमी “ कर्मफल, ” “ संन्यास व मोक्ष, ” “ एका उन्मनस्काचे उद्गार ! ” वगैरे कविता वाचून संतोष पावेल. एखाद्या सात्विक शृंगार-मधुपास “ प्रेमगीत ” “ प्रियेस-,” “ स्वतांला पहा

तरी दर्पणी ! ” “ चंद्र-कान्ता ” वगैरे कविता वाचून आनंद होईल, तर एखादा वीररसभोक्ता “ शिवबांचे मावळे ” ही कविता वाचून कौतुकानें डोलेल. नैराश्यमय जीवितास कंटाळलेला एखादा प्राणी “ हळहळणाऱ्या दुःखितास ” केलेल्या बोधापासून फायदा घेईल, तर एखादा देशभक्त “ दुर्दैवी हिंदभू ” ची दीनावस्था लक्ष्यांत घेऊन तिच्या उद्धारार्थ पुढें सरसावेल.

सारांश, विविध रंगांच्या सजावटीनें खुललेल्या व विविध तऱ्हेच्या भावनासौरभांनीं दरवळणाऱ्या या गुच्छाचा स्वीकार महाराष्ट्र रसिक आनंदानें करितील, अशी मला पूर्ण आशा आहे. व त्याच आशेच्या जोरावर कविमित्राप्रमाणेंच माझीही रसिकांस सविनय अशी विनंति आहे कीं, हीं कोमल व आनंददायी फुलें आपण सदैव हृदयाशीं जरी न बाळगिलीं तरी, “ कुस्करूं नका हीं सुमनें ! ”

कविमित्राची इच्छा हा काव्यसंग्रह इतक्या लवकर पुढें आणण्याची नव्हती. परंतु, केवळ माझ्या प्रेमाग्रहास मान देऊनच त्यांनीं हा गुच्छ प्रसिद्ध करण्याची परवानगी दिली व आमच्या मंडळातर्फे मला अधिकच स्नेहबद्ध करून टाकलें. मंडळाकडून सेवा घडवून मंडळाचें व गाड्याबरोबर नळ्याची यात्रा, या न्यायानें, मी मंडळाचा चिटणीस म्हणून पर्यायानें माझें नांव पुढें आणण्याचें सर्व श्रेय त्यांच्या या उदार सौजन्यांतच सांठविलेलें आहे.

तसेंच, या कार्मीं माझे प्ररमप्रिय मित्र व मंडळाच्या “ उल्हास ” नांवाच्या हस्तलिखित मासिकाचे संपादक कविबंधु श्री. ग. वा. गाडगीळ यांचें व श्री. ह. श्री. घारे, वाङ्मयविशारद यांचें अतीव साहाय्य झालें आहे. किंबहुना, त्यांच्या साहाय्याभावीं हें काम मजकडून इतक्या समाधानकारक रीतीनें पार पडलें असतें कीं नाहीं, याची वानवाच आहे. शिवाय, उभयतां गाडगीळबंधूंचा व माझा स्नेह अभंग असून, ही प्रेमज्योत हृदयांत अखंड तेवणारी आहे.

असो. मध्यंतरी आमच्याकडून झालेल्या थोड्याशा धांदरटपणामुळे उद्धवलेला गैरसमज मनावर मुळींच न घेतां, छपाईचें काम सुंदर व झटपट करून दिल्याबद्दल श्री. अ. वि. पटवर्धन यांचे आभार मानावे तितके थोडेच आहेत. शेवटीं, या मंडळाकडून वाङ्मयसेवा वरचेवरें होत जावो, असें चिन्तून हे “ दोन शब्द ” संपवितों. कारण, श्री. श्री. वा. गाडगीळ यांच्या आणखी सुमारे १७५ कविता आहेत व मंडळाच्या सभासदांत इतर कवि, विनोदी लेखक इ. आहेत. व हें सर्व लिखाण वेळोवेळीं प्रसिद्ध करण्याचा आमचा मानसही आहे.

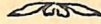
“ सत्य संकल्पाचा दाता भगवान् । सर्व करी पूर्ण मनोरथ. ”

महाराष्ट्रवाङ्मयमंडळ
गौळीगुडा, हैद्राबाद दक्षिण,
मकरसंक्रमण, शके १८४९

}

सर्वांचा कृपाकांक्षी,
नागोराव कल्लुरकर.
चितणीस.

फुलें वाहण्या पूर्वी-

“ जरि वास
नसे तिळ यांस,
तरी तुम्हांस

आर्पिलीं सुमनें । कुस्कळं नका हीं सुमनें ! ”

तांबे.

रसिक व काव्यप्रेमी सुजनांस रुचेल अशा आशेनें प्रेरित होऊन, मी माझ्या काव्यलतेवर फुललेल्या फुलांतील कांहीं निवडक फुलें एकत्रित करून प्रस्तुत काव्यगुच्छ गुंफिला आहे. व हीं “ माझीं फुलें ” त्यांना जर आवडलीं, तर पुढें, माझ्या काव्यलतेवर फुललेल्या सर्व सुमांचा संग्रह करून तो मोठ्या पुस्तकाच्या रूपानें प्रसिद्ध करण्याचा माझा मानस आहे.

महाराष्ट्रीय रसिक सुजनांनीं तर तऱ्हेतऱ्हेचीं सुंदर व सुवासिक काव्यकुसुमें हुंगिलेलीं आहेत. पण देवाच्या राज्यांत जाईजुई जशा फुलत असतात, तद्वतच इतर सुमलताही फुलत असतात; व भक्तीनें प्रेरित होऊन धोतऱ्याचें अगर सदाफुलीचें फूल जरी देवास वाहिलें तरी जसें त्याच्या दरबारांत त्या अल्प सेवेचेंही चीज होतें, तद्वतच महाराष्ट्रीय रसिकजनस्वरूपी जनार्दनानें ही माझी अल्पसेवा स्वीकारून तिला सार्थकी लावावें, अशी त्याच्या पर्दी माझी नम्र विनंति आहे.

हैद्राबाद दक्षिण
मकर संक्रमण, शके १८४९

}

श्रीकृष्ण वामन गाडगीळ.

चल, ये कविते ! करुणारव तो वर्णन करण्याला
 साह्यभूत हो झडकरि मजशीं-विनंति ही तुजला !
 ऋजु हृदयाचे बाल बोलती बहु बालिश बोल
 हास्यरसें ते थबथबलेले- वर्णुं कसे, बोल !
 मद्हृदयस्थितभावसिंधुवरि उसळ्याया लहरी
 त्वद्गुचिराननपूर्णचंद्र तो उगवूं देच तरी !
 कविते तव गे विसरुं कसा मी विलास बहु रम्य ?
 हास्य मधुर, मधु भाषण तव गे होइ न अजि गम्य !
 विचारतो मी, सांग मशीं तूं, कां अपुली लीला
 दावुनि, तैसें गान शिकवुनी केलें मुग्ध मला !
 तुझ्या कृपेविण आतां म्हणुनी मृत्यु प्रिय वाटे;
 प्रसन्न होउनि सखे, काढ गे हृदयांतिल कांटे !

इंदोर (माळवा)
 १९२०

प्रसिद्धीचें स्थळ,
 New Poona College Magazine.

निराश झालेल्या नूतन कवीस—

(चाल:- हरिची भगिनी म्हणे सुभद्रा-)

शुष्क हृदय आपुलें करिसि कां अरसिक पाहुनि जग हें रे !
 भरलेलें हें व्यवहारानें, त्यांत म्हणोनी रस न उरे
 कां धरिसी तूं चाड जगाची हिशेब राखी सदैव तें
 देणें घेणें केवळ जाणें, दुसरें कांहिं न त्या दिसतें !
 अशाश्वतेमधिं गढून गेलें, शाश्वत सुख त्यातें न कळें
 स्वार्थामागें वेंचुनि सगळें, सदा सर्वदा धांवपळें.
 वेडा तुजला म्हणेल जरि जग, बरळूं दे त्या हवें तसें
 अशा जगाची कशास पर्वा, दिव्य मंत्र हा सांगतसें !

सृष्टीपासुनि दूर अती हें, न दिसे लीला तिची तथा
 सृष्टीमध्ये विलीन हो तूं, कशास बाधे मग माया !
 हृदयकोंदणीं स्थाप कल्पना भव्य उज्ज्वल हिरकणि ती
 दिव्य दृष्टि मग मिळेल तूतें येइल ही तुज दिव्य श्रुति
 रसज्ञ बनुनी निसर्गासवें खेळण्यांत तूं खेळ सदा
 देहभानही यदा विसराशिल मिळेल परमानंद तदा
 मधुर गान तुज निसर्ग शिकविल गा रे तूं मग मुक्तरवें
 अरासिक जगही भजेल तुज मग थोर मानुनी स्वचित कवे !
 जड दृष्टीतें असें अगोचर पाहुनि तें अपुल्या नयनीं
 कथशिल जधिं तूं कवितारूपें जग होइल रे चकित मनीं
 निज काव्यानें ऐकविसि यदा दिव्य सुधामय तें गान
 जड जग तुज जें हंसलें आधीं त्याही राहिल ना भान !
 जन न जाणती तुला सांगतो, महत्त्व हेंची खरें असें
 गूढ गान तव काय कळें त्यां, तुजसम दृष्टी ज्यांस नसे !
 कवे ! म्हणोनी नको निराशा, वनांत जाउनि गा गाणें
 वृक्षलता त्या, निर्झर, वायुहि ऐकतील तें एकमनें !
 तुझ्या सवें मी वनांत येतो, निसर्गसत्ता असे जिथें
 जलसे उडवूं काव्यरसाचे देहभान विसरुनि तिथें !

इंदोर (माळवा) }
 डिसेंबर १९२०. }

प्रासिद्धीचें स्थळ—

New Poona College Magazine.

कर्मफल.

(कामदावृत्त.)

एक दुर्गुणी, एक सद्गुणी,
 एक रंक ही, एक तो धनी !

कां असें जर्गी आढळें बरें ?
 पूर्व जन्मिंचें कर्म हें खरें !
 एक बुद्धिवान, मूढ ही दुजा,
 एक उंचही, एक तो खुजा
 कां असें जर्गी सांपडें बरें ?
 पूर्वजन्मिंचें कर्म हें खरें !
 एक कृष्णही, एक गौरही,
 एक तामसी, एक शांतही
 ही विचित्रता आढळे कशी ?
 पूर्वींची कृती राहते जशी !
 एक सोसतो आपदा सदा,
 एक भोगतो सौख्य सर्वदा !
 कां जर्गी असा भेद सांपडे ?
 पूर्ववर्तनें जाण हें घडे !
 अल्पकाळची एक राहतो,
 दीर्घ आयु तें एक भोगतो,
 कां असा जर्गी भेद आढळे ?
 पूर्व कर्म हें ! काय ना कळें ?
 एक तो सदा पुत्र इच्छितो,
 बालसैन्यची एक पाळतो
 भेद कां असा देव ठेवि हा ?
 देव ना, परीं दैव राखि हा !
 दाविते अम्हां आमुची कृती
 या जर्गी बरी वा बुरी स्थिती
 यामुळें तुम्हां सांगतां पहा,
 सत्कृतीमधें गुंगुनी रहा !

गृहविरह !

(शार्दूलविक्रीडित)

मांता प्रेमळ, तो पिताहि, सुभगा पत्नी जिथें राहते
 तैसे बंधु लहान, त्या भागिनिही, मद्गेह तें खेळतें—
 माझ्या मानसअंगणीं; विसरतो देहासही मी तदा
 वाटें मन्मनिं सर्व सोडुनि अशा गेहीं वसावें सदा !
 मायेचे मधुबोल ते जनानिचे कैसा भुळूं मी शकें ?
 ताता आठवतां मुळीं मम मनीं धीरत्व ना तें टिकें !
 प्रेमाची पुतळी, सुहास्यवदना माझी सुशाला प्रिया
 येतां मानस—मंदिरीं सकल ही मद्भान जातें लया !
 भावडें मज आपुल्या सुखवितीं त्या निर्मल प्रीतिनें
 सांगा हें विसरूं कसें ? बनतसें मी खिन्न याकारणें !
 गेहाच्या विरहें तनू तपतसें; वाटें, कधीं जाइन—
 माझ्या गेहिं, सुखार्थ जें दिसतसें मोठें मला साधन !
 कर्तव्याकरितां गृहासि मुकुनी आलों जधीं दूर मी,
 कां पावेल न वर्धता बहुतची प्रीती कथा हो तुम्हीं !
 प्रीतीचें विरहेंच वर्धन घडें; तेणें कळे योग्यता—
 गेहाची, जगिं ज्या मुळींहि तुलना ना आढळे तत्त्वतां !

इंदोर (माळवा) }
 १९२०. }

प्रभुपदीं—

(पृथ्वीवृत्त.)

अनंत अपराध मी करितसें; क्षमा तूं करीं!
 कृपाकर विभो ! असें बहुत हिंपुंटी अंतरीं
 तुझ्याविण मला नसे गति दुजी; तुझे लेंकरूं—
 खरेंच बघ मी; कृपेविण तुझ्या कसें रे करूं !
 अरे, बघ तरी कसे छळिति हे मला षड्रिपु !
 किती दुखविती सदा मम अमोलशी ही वपु
 विमोह मज दाउनी चुकविती भवीं सत्पथ,
 असे असति षड्रिपु— प्रबल त्यामधें मन्मथ !
 मला अति अमोल ही नरवपू असे लाभली;
 मला द्विज; तसाचि सत्कुलज; संसृती पाहिली—
 अती भयद, कीं मुमुक्षु बनलों; तरी वासना
 मला कवळिती ! तुझ्याविण अहा, जर्गी यातना !
 प्रभो, मज सख तुझ्या मधुर चिंतनीं, तेंवि तें
 तुझ्याच गुणगायनीं सुख अपारसें वाटतें !
 हरे ! कठिण संकटीं अससि तूं मला आसरा
 समीप मज घे, जशी सदय धेनु घे वासरा !
 कुशब्द जनिं ऐकण्या मजसि शक्ति दे सर्वदा
 खरेंच, जड वायुच्या लहरि दुःख देती कदा !
 विमूढ परि मी, मशीं म्हणुनि कष्ट होती उगा,
 जधीं परिसतो कुशब्द बघ एकही मी अगा !
 जगांत भरली दिसे अमित लोल ती चित्रता,
 सुसंगति परी मला सतत लाभुं दे तत्त्वतां

तुला विनविणें असें मम पहा रमा-नायका !
अगा, प्रभुवरा ! तुला मुळिं न आयकूं येत का.

गुलवर्गा,
१९२१.

}

प्रसिद्धीचें स्थळ—
New Poona College Magazine.

संन्यास व मोक्ष.

(आमचे येथें एक सुखलोलुप संन्यासी आले होते, त्यांना पाहून प्रस्तुत कविता सुचली.)

(दिंडी.)

शिखासूत्रांचा त्याग फुकाचाच,
जरी त्रासवि तो व्याप कीं उगाच !
वासनांचा संन्यास खरा आहे;
बाह्य वेशातें काय मान आहे !
मनीं इच्छा घालती धुमाकूळ
अशा संन्यासा काय असें मोल !
बका ऐसा हा ढोंग माजवीतो
अज्ञ लोकांतें वृथा भ्रांतवीतो !
जनांपेक्षां पै तोचि फसुनि जाई
मुक्ति-मार्गीं मूढ हा भ्रष्ट होई
स्वार्थ, तैसा परमार्थ त्या न साधे
एक पुरुषार्थ हि बापुड्या न लाधे !
कशाला कीं संन्यास पाहिजे तो,
प्रपंचीं ही राहुनी मोक्ष होतो.

नका ठेवूं बद्धता संसृतीत
 अहंता ही तैशीच ती कुर्तीत.
 सुखीं, दुःखीं सारखी दृष्टि राहो
 तसें द्वंद्वाच्या अतित तुम्ही व्हा हो.
 सुखें भौतिक जगतांत नेष्ट जाणा
 सदा अध्यात्म ज्ञान मनीं आणा !
 धरा धर्माची कास तुम्हीं नित्य
 जर्गी धर्माचें चीज होय, सत्य.
 अधर्माचा मानसीं नको लेश,
 अधर्मानें होतात अति क्लेश !
 सदा देवाचें स्मरण तुम्हां राहो
 करी तुमचें मांगल्य पहा तो हो
 अशा रीतीनें मनुज किती शोभे
 तथा येणेंची मोक्ष खरा लाभे !

रायचूर,
 १९२१.

}

प्रेमगीत !

कधीं रुसूं,
 कधीं हंसूं

प्रेमगीतही गात बसूं !

परस्परांच्या प्रेमांत । कंठूं आपण दिन रात ! ॥ १ ॥

कधिं विपिनीं,

कधिं सदनीं

अवनी मध्ये संचरुनी

बोलूं प्रेमाच्या गोष्टी । मोदवुं सारी ही सृष्टि ॥ २ ॥

सुख जैसे,
दुःख तसें !
मानुनि दोषांतें समसें
द्वंदाचा त्या नाश करूं । चिरशांतीतें मनीं धरूं ॥ ३ ॥

सदा वसूं,
वरें दिसूं—
प्रेम—गृहिं; अन्यत्र नसूं !
विलीन होऊं परस्परिं । या सम अन्या नसे सरी ॥ ४ ॥
वागुं कसें ?
एक जसे !
संसृतिची तधि भीति नसे !
भवाब्धिच्या मग पैलतिरीं । नेइल आम्हां तोचि हरी ! ॥ ५ ॥

रायचूर,
मे १९२१.

}

प्रसिद्धीचें स्थळ—
New Poona College Magazine
व
काव्यरत्नावली.

निराशेंतील आशा.

(एका दुर्दैवी स्त्रीच्या मनोभावना प्रस्तुत कवितेंत चित्रित केल्या आहेत.)

“Of all the sad words of pen and tongue
The saddest are these—It might have been”

Dryden

(चालः— राजहंस माझा निजला.)

ते भले भले वायूचे । गड सारे वितळुनि गेले ॥ धृ. ॥

ते मनिचे मांडे वसले । मानसींच; मेली आशा

संकल्प जळाले सारे । ते बेत पावले नाशा !

मागील भविष्यचि चुकलें । धरूं कवण्या आशा-पाशा !

विरुत

आमची इच्छा

दुदैव फळा मस आलें

मद्दैर्य हिरावुनि गेले

दौर्बल्य मानसीं आलें

अजि काय हाय, हें झालें । गड सारे वितळुनि गेले ॥ १ ॥

जें विधिनें भालीं लिहिलें । सांगावें, कैसें टळतें

देवावरि यास्तव भार । घालुनी अतां मी बसतें

दावील दिवस सोन्याचे । कष्टेंच थोरपण येतें

प्रभु चालक या विश्वाचा !

थांग ना अम्हां शक्तीचा !

तो अती दयाळू साचा !

अजि खरें अकारण भ्यालें । जरि सारे वितळुनि गेले ॥ २ ॥

रायचूर,
१९२१.

}

आमची इच्छा.

(दिंडी.)

बोल बोलुनियां सत्य, मधु, स्निग्ध

करूं लोकांतें जगीं सदा मुग्ध !

मधुर काव्याची घालुं मोहनी ती

जगीं संपादूं बहुत जन-प्रीती !

ऋजुत्वाचा स्वीकार करुनि लोकां

बहू तोषवुं; वाढवूं प्रेम, देखा !

दो दिसांच्या संसृतीं सदा हांसूं

जनांसाठीं अत्यंत झीज सोसूं !

स्वर्गलोकीं जेधवां अम्हीं जाऊं
 तीक्ष्ण चटका लोकांस अती लाऊं !
 लोकसंग्रहची गोड वागण्यानें
 करूं आम्हीं अत्यंत समाधानें
 नको केव्हांही हिडिस अम्हां गर्व;
 हवा आम्हांतें विनय, जया सर्व-
 पराकाष्ठेनें इच्छिती सुलोक !
 अहा, आहे तो दुरभिमान ओक !

पुणें
 १९२१.

}

एकच चूक !

(विद्युन्माला वृत्ताचे चालीवर)

“ एकच पेला ! ” होय पुरेसा
 सत्पंथातें मुकण्या सत्वर
 “ गोविंदग्रज ” होउनि गेला
 सांगाया हें तत्त्व मनोहर !
 एक चूक हो होय पुरेशी
 शीलच्युति होण्याला जगतीं
 एकचि धक्का होय पुरेसा
 चक्राला हो मिळण्या गति ती !
 एक मधाचें जरी लागतें
 बोट तरीही मोह नावरे
 दुष्कर्माची चटक एकदां
 जधीं लागते; मुळिं न आवरे.

पुन्हपुन्हं तो दुर्मागला
जाइ मनुज, जो आधिंच चुकला
खन्या सुखातें अहा, सततचा
निःसंशयची मुकला मुकला !
चुके एकदां मनुज जर्गीं जो,
दुष्कर्मिं तो बहुधां फसतो.
बुडत्याचा तो पाय खोलची
जाई; तो हो कचितचि तरतो !
मनुजें यास्तव सावध राहुनि
टाळावें मोहातें जगती.
मोहाचि घाली संकटिं, म्हणुनी
त्यास निवासनि भोगा सुख अति !

पुणें

३०।११।२१.

}

कीर्तिवनिता.

“ Fame like a wayward girl, will still be coy
To those who woo her with too slavish knees,
But makes surrender to some thoughtless boy
And dotes the more upon a heart at ease ”

KEATS.

(शार्दूलविक्रीडित)

आहे ही लहरी जगांत ललना, अंधाहि तैशी अती;
केव्हां घालिल माळ कीर्ति कवणा याची नसे संगती
तीतें सद्गुण केधवां न दिसती; मानी कधीं दुर्गुणां—
मोठें भूषण ! पाहिली कधिं दुजी ऐसी पिसी अंगना ?

इच्छी जो नर कीर्तिला मुळिं न त्या होई वशा ही कधीं
 लोटी दूर तिला तयास परि हो आळिं गिते ही अधीं
 आयुष्या सगळ्या जयीं खरचिलें लोकीं तिच्या कारणीं
 राखाया तिमिरीं तयांस अगदीं खंती न मानी मनीं
 आयुष्यां सगळ्या कुणास जगतीं लाभे न, त्याला परीं
 मेल्यानंतर माळ घालुनि जगा नामें तयाच्या भरीं
 जे गेले परलोकिं त्यांस वरुनी वैधव्य घेते बळें
 कीर्ती कां असले खरेंच करिते चाळे सदाचे खुळे ?
 मोठे, सुंदर, सद्गुणी कितितरी सोडोनि ते सज्जन
 कौमार्यां वसते कशास ? कधिं कां कीर्ती वरी दुर्जन ?
 मानूं ही चवचाल कीर्तिवनिता, किंवा गणूं ही खुळी ?
 आहे जीवित तोंवरी तरि विभो, घालो न माळा गळीं !
 जेव्हां कीर्ति वरी जिवंतपणिं हो बव्हंशिं तेव्हां पहा
 आम्हां नम्र तिचाच दास बनुनी लागें रहावें अहा
 अक्काबाइ असे दुरी जंवारि ही, स्वातंत्र्य आम्हां खरें !
 येवोनी परि जेधवां बिलगते, स्वातंत्र्य आम्हां नुरें
 जेव्हां ही जगिं एकदां मिळतसे, तेव्हां तिच्या रक्षणीं
 लागें संतत हो अम्हांस जपण्या चिंता मनीं वाहुनी
 “ आम्हांतें जगिं लोक काय म्हणती ? ” ही एकची दृष्टि हो
 द्यावा तो मग अर्धचंद्र मनिंच्या इच्छांस लागे अहो.
 आयू जोंवारि हें, स्वतंत्र उरुनी गाऊं मनासारिखें
 खंती बाळगुनी मुळीं न कसली लोकीं पिकासारिखें
 लोकांच्या म्हणण्यास मान जगतीं द्यावा कशाला बरें ?
 हो ती कीर्ति दिगंतिं, वा मुळिं न हो, “ कृष्णास ” पर्वा नुरे !

निर्वाणीची हांक !

(चाल:- त्रिखंड हिंडुनि धुंडितसें.)

मोहाच्या निद्रेमधुनी
ऊठ, ऊठ रे ! खडबडुनी
तारुण्याचा रवि आतां
आला बघ रे किति वरता !

ही निद्रेची
वेळ न साची !
कर्तव्याची

रास केवढी तुझ्या पुढें !
कधीं सारिसी तिला कडे ?
पाठ दाउनी कर्तव्या
दूर लोटिसी कां भव्या ?
नैराश्यानें मूढ असें
इनण्यामध्ये चीज नसें !

धरुनि चिकाटी
करीं हकाटी
भर भर पाटी

कर्तव्याची रास तधीं
कडेस जाइल खचित सुधी !
अल्प राहिला काळ अतां
जाइल तो बघतां बघतां !
विफल सर्व होईल पुढें
नैराश्याचें गाड मढें !

योग्य समय हा,
 कर्तव्य अहा !
 तूं करितं रहा
 फलप्राप्ति होईल तुला
 ठेव भरवंसा मनीं भला !
 तारुण्याचा बघ सविता
 अस्ताला जाइल आतां
 पावशील तधिं अनुतापा
 ऊठ, ऊठ, रे ! झणिं बापा !
 जगिं पडण्याचें,
 चुकभुरण्याचें,
 मुळीं न साचें
 मानुं नये रे दुःख मनीं
 ठेव सदा तूं हें ध्यानीं !
 जगतीं तर खळगे सारे;
 पडणें स्वाभाविकचि अरे !
 सुखदुःखाच्या तंतूंचें !
 वसन असें आयुष्याचें !
 मानुनि समता
 धरीं शांतता,
 सत्पथ पुढता
 नेटानें, आनंदानें
 आक्रम, आक्रम जोमानें !
 द्विधा वृत्तिशीं टाकुनियां
 शांतमनानें तूं कार्या-
 लग अतां, खोळंबुं नको !
 काळ दगाविल, विसरूं नको !

एकमनानें,
उत्साहानें,
बहु धैर्यानें

कर्तव्या तूं कर बापा,
पुढतीं पावुं नको तापा !
प्रेमळ मातापिता जसे,
चुलते, पत्नी, सुहृद तसे
आशेनें तुज विलोकित्ती
घेउं नको करटी हार्ती !

अशी मंडळी
प्रेमळ सगळी
दैवें जुळली

सद्भूषण या आत्तांचें
ऊठ, ऊठ तूं ! बन साचें !
निष्कामप्रीतिची खनी,
सात्विकतामूर्ती, जननी !
यदीय वात्सल्याकाशीं
अपराधांच्या किति राशी

सुखें दडाविशी
परी न देशी
सुख पितरांशीं

सोड, सोड असली रीती
धर कर्तव्यां तूं प्रीती !
विशाल निधि औदार्यांचे
ते पितृव्य तुझे साचे !

तुझ्या स्वरूपीं लीन सदा,

जी विध्वंसी मनोगदा

पत्नी असली

तुला लाभली.

दैवें कसली

सुखवाया तुज कुचराई

केलि न अगदीं, तूं पाहीं!

कां मग तू रे निजलेला?

हताश होउनि बसलेला?

दाव झणीं चैतन्य तुझे!

होउं नको भूतें ओझे!

नरजन्माचा

लाभच साचा

पुण्याईचा

झाला तुज, म्हणुनी आर्या!

लाग, लाग रे! तूं कार्या

कार्याचें विस्तीर्ण अती

क्षेत्र तुझ्या रे, बव पुढतीं!

योग्य रीतिनें पारखुनी

ध्येय तुझे तूं ठरव मनीं!

त्या ध्येयातें

साधायतें

कर यत्नांतें!

जाउं नको गंजून परी;

ऊठ, ऊठ रे कार्य करीं!

पारतंत्र्यपंकीं फसलीं;

दीना भूमाता झाली!

हृदयद्रावक हंवरणें,
ऐक तिचें तैसें रडणें !

जा उद्धारी
तिला झडकरी
गरिब बिचारी

तुजसम पुत्रांकडे पहा
साश विलोकन करी अहा !
ऋणको कवणां राहुं नको,
तर्पाया त्यां चुकूं नको !
'निर्वाणीची हांक' खरी
तुला मारितों, ऐक तरी !

उठ अतां रे !

मोहा त्यज रे !

जाइल सारें—

यौवन, मग तूं रडशील
शोकें वेडा बनशील !

पुणें
ता. ४।१।२२. }

जीवाची तरफड !

(शार्दूलविक्रीडित)

माझ्या बुद्धिस कार्य लौकिक कदा गोडी न देते खरी
मोदावें करुनी अलौकिक जनीं इच्छा अशी अंतरीं !
देहांतुनि उलावयास बघते चिच्छक्ति माझ्यांतली,
जेंवी पोपट पंजरीं तरफडे मुक्ती मिळायला भली !

पुणें.
ता. ४।१।१९२२ }

चुकत्या तरुणास—

(अंजनी-गीत)

चुकत्या तरुणा ये मार्गावर
 फिरसी कां रे तूं भिरभीर ?
 कृष्णनिशा मोहाची सरली,
 जाउं नको दूर ! १

सुविचारार्कप्रभा फांकलीं
 जरा बघ तरी, पटलें सरलीं !
 कथितो तुजशीं ' कृष्ण ' कवी हा
 पिक-कूजन ऐक २

प्रभात आतां उगवे सुंदर
 ध्येयाचें तव दिसेल मंदिर
 धर तूं थोडा धीर मनीं रे
 होउं नको वेडा ! ३

नकोच नैराश्यें वैतागूं
 किती, कसें मी तुजसी सांगूं !
 अरे, तिथेंची थांब जरासा
 भ्रमूं नको दूर ! ४

जाशि कशाला मूढा तिकडे ?
 कितिक फसले तिथें बापुडे !
 इकडे आतां फिर तूं मागें
 अधःपतन सार ! ५

व्यूहामध्यें जरी एकदां
 गुंतुनि जाशिल, तुला मग तदा
 राजमार्ग तो उन्नतिचा रे
 नाहीं मिळणार. ६

खोल भयंकर तिकडे गतां !
याचि नसे का तुजसी वार्ता ?

तरीं स्वतांतें लोटुनि देशी
मी तुज काय म्हणूं ! ७

थाव जरा हा सुटेल गुंता
विचार-रवि बघ आला वरता
अल्पकाळ तूं शांत रहा रे,
थोडी कळ सोस ! ८

पुणें,
ता. ७।१।२२ }

माझें बालपण

(शार्दूलविक्रीडित)

होतों जोंवरि सान हो बहुतची क्रीडा सुरम्या अहा-
केली मीं; ममकार-राक्षस तरीं अज्ञात होता पहा !
सारल्यीं बहु रंगुनी अमित मीं आनंदची भोगिला,
तैसा मीं इतरांसही कितितरी चाखावया अर्पिला.
येई झोंप जधीं सुखें पहुडलों अंकावरी आइच्या
लागे भूक तरीं मदीय मुख मी लावीं स्तनासी तिच्या
केव्ह, मी रडलों, तसेंच हंसलों, बोला किती बोललों-
भारी मंजुळ बोवड्या; कितिकदां हर्षामुळें नाचलों
चिंता माहित ती मुळींच नव्हती बाल्यीं मला केधवां
हर्षाचा तधिं एक भावाचि अहो घाली मनीं तांडवा
मातृब्रह्म-विलीन होउनि तरीं आनंद मी पावलों
गेलें शैशव गोड तें म्हणुनि मी अत्यंत पस्तावलों !

जें जें आयाकिलें निरंतर तथा बोलावया मी झटें
 माझें ऐकुनि बोबडे वच तधीं प्रेमा कुणाही फुटे !
 जें केलें इतरीं तथांस करण्या इच्छीं जधीं अंतरीं—
 वर्णाया असल्या नितांत—मधुरा बाल्या थके वैखरी !
 काळे काक, तशा लहान चिमण्या पाहून आनंदलों
 काष्ठाच्या मृत बाहुल्यांसहाचि हो, प्रेमें बहू खेळलों
 काकांच्या सम रुक्ष काटुनि रवा आनंदवीलें जनां
 बाल्याचें असल्या जधीं स्मरण ये, होती मना यातना !
 वेढें कांहिं विचारुनी गुरुजनां अत्यंत भांवाविलें
 घेण्यातें टिकल्या— नभीं लटकल्या त्या चांदण्या— इच्छिलें
 झाडाआड जधीं शशांक दडला प्रेमें तथा बोललों,
 “ चांदोबा, थकलास का ! ” बघुनि त्या मी मनमनीं मोदलों
 रेखा रेखुनि वक्र त्यांस सकलां वाचावया प्रार्थिलें,
 केव्हां गंभिर होउनीहि लटकें मीं पुस्तका वाचिलें !
 चाळे मीं असले खुळे किति तरी केले सुखें जेधवां
 गेलें शैशव हाय ! आज, पुढर्ती येणार का केधवां !
 तेव्हां थोरपणींच सौख्य गमलें, तेंही अतां लाभलें;
 आलें सर्व परंतु आज कळुनी; चिंतानलीं मी जळें !
 “ आहे डोंगर दूर तोंवरिच तो शोभे, ” पटें तत्त्वतां
 काव्यां शैशव आठवोनि रमणें हेंची उरें हो अतां !

पुणें,
 ता. १४।१।२२ }

प्रसिद्धीचें स्थळ-शालापत्रक
 पुणें

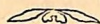
उपदेशाचें औषध

(गीति)

संतत मत्सौर्यातें गुरुजन जे इच्छिती तयांनाच
 वाक्शल्यें हाय, अहो मूढपणें दुस्खिलें अती साच !
 शांतपणें, भव्येच्छें प्रेरित होवोनि, कळकळीनें ते
 हितवच हळुं हळुं मातें सलगीनें तेधवां कथित होते.
 तोंच अकल्पित झाला मत्कटुवचअज्ञनिपात त्यांवरती
 झालें हृदय तयांचें भग्न तधीं ! मी असें किती कुमती !
 नेत्र बहू डबडबले, गद्गदुनी बोलते तधीं झाले,
 “ उपदेशणें तुम्हां मी, माझे कर्तव्य, त्यास मीं केलें,
 धिक्कारा, अथवा त्या माना—वाटेल तें करा तुम्ही !
 तुमच्या कल्याणास्तव सांगितलें हें तुम्हांस हो आम्ही ! ”
 होते खरेच हितकर बोल तयांचे, परी मला तेव्हां
 पटले न ते मुळींही; क्रोधोन्मत्ता बरें कळें केव्हां !
 उपड्या घड्यावरी जल आहे टिकणार कोणत्या कालीं !
 हितवचसुधा म्हणोनी उपड्या बुद्धिविरोनि ती सरली !
 परि आतां मन्मानस पश्चात्तापें अतीव कीं जळतें
 सुख पळतें; हुरहुरतें; हितवच त्यांचें क्षणोक्षणीं स्मरतें !
 औषध शरीररोगा उपयोगी जेंवि होय परिणामीं
 आमयपूर्ण मनातें उपदेश कटू तंसांचि हो नामी !
 हें तच पुरें कळलें; विसरायाचा कधीं न मी याला,
 कटु परि हितवचनांतें मानावें, सांगतों अतां सकलां.

पुणें,
 ता. १४।१।२२ }

प्रियेस-

चाल:- (चंद्रकांत राजाची कन्या)

तुझें भाबडें प्रेम मला गे ! वेडावुनि टाकी
 तुझ्या ऋजुत्वा उपमा मजला दिसे न या लोकीं
 नवनीतासम तुझें मृदुल हृद् स्नेहभरित भारी
 प्रीतिजलीं मीं प्रिये, प्रेमले, संतत केलि करीं
 नेत्र तुझे बहु सतेज, जणुं ते गगनींचे तारे
 तयांपुढें निस्तेज भासती हीरक ते सारे
 कंटकमय संसारपथीं तूं माझी प्रियकरिणी
 तव सहवासीं काव्यलता गे फुलते मधुसुमनीं
 उणा होतसे दुःखभार गे तुझिया सहवासीं
 सौख्य दुणावें; धैर्य येतसें भवनद तरण्यासीं
 तुझिया सन्निध अर्थ, काम गे मिळविन सद्धर्में
 अन्योन्यप्रीतीनें सारूं संसृतिचीं कर्में
 तुझिया योगें सत्पंथीं मी वावरतों आयें
 विकल्प सारे नाश पावती तुझ्यामुळें भायें
 प्राणाहुनि तूं प्रियतर असशीं भाजन मोदाचें
 सहवासाचें प्रिये लाभुं दे सौख्य सदा साचें !

पुणें, } प्रसिद्धीचें स्थळ
 ता. १५।१।२२. } काव्यरत्नावली.

एका उन्मनस्काचे उद्गार !

(शार्दूलविक्रीडित)

माझी दृष्टि नसे जडांत खिळली, आत्मस्वरूपांत मी
 गेलों संततचा विरोनि, मजला कांहीं नसें हो कमी
 मातें बंधन वाटतें न कसलें हा खेळ वाटे मला
 लाभालाभ तसा जयापजय मी गुंडाळुनी ठेविला
 जें जें होइल तें उगाच बवणें आतां उरे केवळ
 देहाचा कठडा गळेल मग मी व्यापीन दिड्मंडळ
 आकाशासहि भेदुनी पुढतिं मी जाईन हो तत्त्वतां
 वाटे बाधक युक्तिवाद तुमचा; कां तो मला सांगतां ?
 व्याजाच्या जगतांत दंगुनि मला लाभेल कोठें सुख ?
 तुम्हीं कां मग दावितां मजसि हो खोटें जगाचें सुख ?
 माझा स्वैर विहार विश्व सगळें व्यापून हो टाकतो
 ब्रम्हानंदसुधा निरंतराचि मी जाणा इथें चाखतां.
 वेतां शोषुनि कंठ कां उगिंच हो ? गेलों अती दूर मी
 आप्तानो ! मजला उगां फिरवितां मार्गें कशाला तुम्ही ?
 नाहीं बंध जिथें प्रदेश असला मीं आक्रमीला असे
 गोलाकार चि एक येथें सगळा, कोना कुठें ही नसे
 मी सर्वा विसरुनि येथ बनलों वेडा जनांनो ! अतां
 येथें मी मनसोक्त गात असतो चिंता नसे तत्त्वतां
 सारा एकाचि येथ रंग असतो, द्वंद्वासि ठावा नसे
 ब्रम्हानंदसुधेमधें वितळणें सोपें इथें फारसें !

पुणें,
 जानेवारी १९२२ }

प्रसिद्धीचें स्थळ
 स्वधर्म साप्ताहिक, पुणें

व्यर्थ कां तुम्ही हो श्रमतां !

(चाल:- कुस्करूं नका हीं सुमनें)

हें वेडें

लागतें गोड !

तया कां तोड

काढितां आतां ?

व्यर्थ कां तुम्ही हो श्रमतां ? ॥ १ ॥

ही स्थिती

सौख्यदा किती !

हीच कीं गती

वाटते आतां !

व्यर्थ कां तुम्ही हो श्रमतां ? ॥ २ ॥

येथला

मोद हो भला

किती, ही तुला

येत ना करितां;

व्यर्थ कां तुम्ही हो श्रमतां ? ॥ ३ ॥

हें नसें

घोर हो पिसें.

सौख्य बहु वसें

इथें, मग आता

व्यर्थ कां तुम्ही हो श्रमतां ? ॥ ४ ॥

पुणे,
१९२२ }

हृदयाचा पांवा !

(चाल:- त्रिसंड हिंडुनि धुंडितसें)

हृदयाचा पांवा करुनी
वाजवितों संतत भुवनी;
विविध सुरांतें काढोनी
सौख्यातें पसरीं सुजनीं !
कधीं निघे मंजुळ सूर
शोकें कधिं ये बेसूर

कधीं शांतिचा,
कधीं प्रीतिचा,
कधिं वीर्याचा

सौम्य, मधुर, गंभीर असे
सूर पहा निघतात कसे !
धैर्याचा तो स्थीर उठे,
भीतीचा कंपित उमटे;
क्रोधानें कर्कश होई,
कौटिल्यें तो कटु येई,
आर्द्र वठे तो भक्तीचा
पांवा रमवी हृदयाचा !

बाह्य जगा तो
पाह्नुनि रमतो
सूर काढितो

परि जधिं अंतर्मुख होतो,
सूर न काढूं तो शक्तो !

बाह्य जगा जोंवरि बघतो
 कटू, गोड तोंवरि होतो;
 परि अपुल्या ठायीं विरतो
 कसला सूर तधीं निवतो !
 निघे, परी बाहेर न ये;
 इतरांतें उमजुनि ना ये !

स्वन अंतरिंचा

(सुखकर साचा !)

त्यानें ज्याचा

विसरुनि देहा, जगता ही
 ऐकुनि ध्यावा लवलाहीं !

अध्यात्माचा तो वात
 जधीं शिरे या पांव्यांत,
 तया मूकता तधिं येई;
 लीन ईश्वरीं तो होई !
 कसलें ही मग भान नुरें,
 मोदानें ब्रह्मांड भरें !

हन्मुरलचिं,

या देहाचें,

सर्व जगाचें

भान हरपुनी द्वैत गळें;
 जीव शिर्वीं अद्वैत कळें !

पुणं १९२२

} प्रसिद्धीचें स्थळ—
 NEW POONA COLLEGE MAGAZINE.

पहाटें निजणाऱ्या मुलांस—

(चालः— त्रिखंड हिंडुनि धुंडितसें—)

उठा मुलांनो ! उठा उठा

पहाट झाली, उठा उठा !

कुक्कट आतां आरवती,

धेनू हंबरुनी उठती,

पक्षी ही धरट्यांमधुनी

मोदभरें जाती उडुनी

रजनी सरली

सृष्टी सगळी

जागृत झाली

कां तुम्ही मग निजलेले;

आळस तुमचा कां न पळे ?

प्राची कडुनी लगवगुनी

लाल उषा उगवे हंसुनी

पहा उठोनी तिला जरा

आळस जाइल मग सारा

ल्याली सोडुनी चंद्रकळा

श्वेतांबर सृष्टी बाला

फुलें विकसलीं

हळूं लागलीं

शोभा आली

पहा पहा या बागेला

कां हो तुम्हीं मग निजलां ?

फूलपांखरें, मधमाशा,
 मुंग्या उत्रोगी कैशा
 उडती, चोंहिकडे फिरती.
 निज कर्तव्यां दक्ष किती !
 चैतन्यानें सर्व भरें
 निद्रा तुमची कां न सरे ?

शयना त्यागा

कामा लागा

जडता भंगा

उन्नति तुमची होईल
 कुदशा सगळी जाईल
 पुष्पें अर्पुनि लता पहा
 वसुंधरा पूजिती अहा
 तेंवि उठोनी तुम्हीं अतां
 गुरुजन वंदा; कां निजतां ?
 किल किल पक्षी ओरडती
 ईशाला ते आळविती

तरी उठोनी

मोहा त्यजुनी

ईश्वर-चरणीं

वंदा; प्रभुगुणगान करा
 एका हें मद्दान जरा !
 निद्रेला देऊन रजा
 उठा; शारदेप्रती भजा
 परि राखा आरोग्य सदा;
 आरोग्या विण यश न कदा !

सुपुत्र होउनि देशाचे
 वा स्वातंत्र्य तथा साचें
 तुम्हां लागुनी
 या मम गानीं
 म्हणें विनवुनी
 उठा मुलांनो ! उठा, उठा !
 पहाट झाली उठा, उठा !

पुणें १९२२

}

प्रसिद्धीचें स्थळ-
 शालापत्रक, पुणं.

हळहळणाऱ्या दुःखितास-

(चालः- अर्ध तनू वारुळीं)

“Difficulties are wings that bear the soul skyward”

Dr. T. Arn old.

शांति धरी तू मनीं मानवा, संसृतिच्या सागरीं
 येउं दे संकटनका तरी ?
 स्मरण हरीचें, स्तवनहि त्याचें संतत बघ रे करी
 तुला तो पावेलचि लौकरी
 संकटिं विभुतें आळवितां तो कदा न जाई दुरी
 तयाची येइ न कवणा सरी
 वा असे सदाचा संकटमय हा भव
 मोहानें बुडती इथें किती मानव
 सौख्याचा नसतो फार इथें संभव
 दुर्लभ नरवपु पुण्यबलानें तुला लाभली अतां,
 चीज तू करी तिचें तत्त्वतां ? ॥ १ ॥

हरिनिं दिधली मुक्ति गजेंद्रा नक्रातें मर्दुनी
 तुला ही मुक्त करिल तो झणीं
 अति कनवाळू जगत्पिता, तो वाहुनि चिन्ता मनीं
 सोडवी दुःख-कर्ममांतुनी
 भक्तकार्य तो करण्या तत्पर; शरण तथा लागुनी
 जाउनी रम तू तच्चिंतनीं ?

तू हरिमय बनुनी भोग सुखा शाश्वत
 तो करील बघ रे तुझे सदाचें हित
 हरि विना बरी जगिं दुजी नसे संगत
 नको; नको तू विषयीं गुंतूं; हानि तिथें रे सदा
 स्मरावें प्रभुच्या पावन पदां ? ॥ २ ॥

नामवज्र तें हरिचें नाशी अघपर्वत संतत
 तयातें भक्ति बहुत संमत
 त्यागुनि सारें झडकरि बापा ! हरी पुढें हो नत
 दैव मग काय करी तें हत !

प्रभुगुणसंकीर्तनीं सदा ही मनुजा हो तू रत
 नको रे होऊं भक्तिच्युत

तारील भक्तिची नौका भवसागर
 गवसेल शेंवटीं श्रेयाचें मंदिर
 होईल हि तुजशीं प्रभुदर्शन सुंदर
 उेव भरंवसा प्रभुपदिं संतत लाभ भला तेथची
 प्रभुगुणश्रवाणिं धरी रे रुची ! ॥ ३ ॥

भालिं असें जें कवणां टळतें ? धरी तितिक्षा पुरी
 निवारी अशिवातें श्रीहरी
 सारे संकटजंबुक नाशी लीलेनें तो हरी
 तुला ही तोषवील अंतरीं

कलधौताची म्हणुनी हृदयीं खुपसावी कां सुरी;
 विषय मग बाळगिशी कां उरी ?
 किति तरी आजवरि बुडले विषयांमुळें
 रमतात मनुज परि तिथेंच अजुनी खुळे
 आपुलें तयांतें श्रेय न अगदीं कळें
 हरिगुणगानीं रमवीं मतिशीं; कशास मग ती चळे ?
 तिचा तो अहंभावही गळे ! ॥ ४ ॥
 संसृतिसागरिं संकटनकां किती बोचरे सुळे !
 टोंचती तीक्ष्ण जणूं ते खिळे
 मृदुल हृदय त्या मुळें होतसें; संतत तें हळहळें,
 परी ती भक्ति तेथुनी गळे !
 दुःख-कर्दमीं पद्म भक्तिचें रुजतें तें आगळें
 तरी तूं सोस दुःख रे वळें !
 सुख संतत मिळतां भान न हरिचें उरें
 दुःखांतचि होतें स्मरण तयाचें खरें
 तें तिथेंच कळतें महच्च त्याचें पुरें
 दुःखाग्नीनें दग्ध जीव तो पुरा पुरा होउं दे
 मोहमल सारा ही जाउं दे ॥ ५ ॥
 कंटकमय जरि असे अती ही दुःखाची वल्लरी
 भक्तिचा गुलाब ये तिज परी
 बहु धैर्यानें निज हृदयांतरिं धारण तिज तूं करी
 सफलता तदाच होइल खरी !
 संतबोधजल सिंचुनि हृदयीं दुःखवल्लरी वरी
 वाढवी भक्तीची मंजरी !
 ही गुलाबकलिका फुलेल तुझिया मनीं
 दरवळेल तीचा गंधाहि तो त्रिभुवनीं
 आनंद तुला मग संतत होइल मनीं

भक्तीच्या या गुलाबसुमना हरिचरणीं वाहुनी

धन्यता मिळेल तूतें जनीं ! ॥ ६ ॥

पुणें
१९२२

}

प्रसिद्धीचें स्थळ
विविधज्ञानविस्तार

गतगोष्टी.

(दुःखद् गतगोष्टींची आठवण झाली म्हणजे ईशचिंतना शिवाय शांति लाभत नाही)

(चालः- वरि शिरोमाणि सकळ)

गतगोष्टींचीं भुतें सततर्चीं मन्मानसिं नाचती
हुरहुरे जीव बापुडा अती !
वृत्ति बावरे, सुचें न कांहीं; भीति, निराशा तशी
दाटली किती तरी मानसीं !
रुक्ष मशीं मज्जीवित गमतें, तिमिर बावरे हद्दीं
शांतिचा लाभ अतां तो कधीं ?
विस्मरणाचीं थडगीं रचिलीं गतगोष्टींच्या वरी
तयांनीं येउं नये कीं वरी !
थडगीं फोटुनि परि तीं शिरलीं मनांत सारीं भुतें
दयाळा काय करूं सांग तें ?
नव आशांच्या लता कोमला होत्या थडग्यांवरी
पुऱ्या त्या तुटोनि गेल्या परी !
उत्साहाचे अंकुर सार धुळींत गेले अरे
मुकुंदा, कांहीं न तेथें उरें !
फुलें, फळें सौख्याचीं कसलीं आतां मी चाखणें
भाग हा नाच मला पाहणें !
खाष्ट नष्ट हीं भुतें मानसीं थैमानाचि घालिती
कशीं हीं नैष्ठुर्यें हांसती !

भीषणतेच्या किंकाळ्या त्या फोडुनि वरचेवरी
 भरविती अतीव धडकी उरीं !
 जीव कष्टला, अती उबगला पर्दा तुझ्या रंगलों
 परी मी दया न तव पावलों !
 दयामृताचें पान लाभुं दे हेंचि याचितों तुला
 प्रभो ! तू हेंचि दान दे मला

पुणें
 नोव्हेंबर १९२२

}

प्रासिद्धीचें स्थळ
 स्वधर्म, साप्ताहिक, पुणें

व्यायाम.

(काव्यकुसुमें तोडतांना हें पद्यमय गद्याचें अथवा गद्यमय पद्याचें फुलणें
 तोडलें गेलें आहे.)

(शार्दूलविक्रीडित.)

व्यायामें रुधिरप्रवाह फिरतो देहांत चोंहीकडे
 स्नायु सर्व अतीव पुष्ट बनुनी काठिन्य ये रोकडें .
 मज्जा-अस्थिस ये अती बळकटी; वीर्यें स्फुरे देह हा
 घर्माच्या सह घाण सर्व निघुनी ये तेज अंगा महा
 गात्रां सौष्ठव ये, तसेंच बळही, उत्साह खेळे मनीं
 आरोग्याप्रत पावतो मनुज हो बुद्धीहि ती वाढुनी
 व्यायामें चिरकाल यौवन मिळें; आयुष्यही वाढतें
 लीलेनें पुरुषार्थलाभ करुनी घेण्या अम्हां साधतें
 व्यायामा कवडीहि एक नलगे, इच्छा हवी मात्र ती
 लागे काळहि फार त्या न जन हो; तो लीलया हो अती
 आहे मर्त्य जर्गीं खरोखराचि हा व्यायाम संजीवन
 घेतां लाभ न कां तुम्हीं मग, कथा याचें मशीं कारण.

भेदोवृद्धिवरी उपाय जन हो, व्यायाम मोठा असे
 सारा मेद झडोनि अंगिं बरवें चापल्य तें येतसें
 व्यायामें कृशताहि सर्व विलया जावोनि वाढे क्षुधा
 व्यायामें बहु लाभ संतत घडे; होते न हानी कदा.

पुणें,
 नोव्हेंबर १९२२ }

“स्वतांला पहा तरी दर्पणीं !”

[पत्नीनें दागिने मागितल्यावरून कोणी एक गरीब पति तिची समजूत करतो]

“There is a garden in her face
 Where roses and white lilies grow.”

T. Champion.

रंग केतकी देहीं विलसे, लुसलुसतें यौवन;
 बघोनी मन जाई मोहुन !
 देहयष्टि ती नाजूक भारी शोभे लतिकेपरी;
 टवटवी ओथंबे तिजवरी !
 भुज गोंडस ते पल्लव गमती; अंगुलिकांच्या वरी
 शोभती नखपुष्पें सुंदरी !
 हंसरे डोळे, विशाल, काळे गोकर्णीच्या सम
 राजसे मोहविती हन्मम !
 चंपककलिका गमे नासिका; सरळ किती सुंदर !
 बघें मी सोत्सुक वरचेवर !
 अधरोष्ठांची लाल मनोहर जोडी खुलते कशी !
 प्रवालां मग तूं कां इच्छिशी !

जुलमी जीवास जबाब.

कपोलभागीं फुलती सखये, गुलाब ते उषम !

कशा मग सोन्याचे कुत्रिम !

दंतांचे ते सर मोत्यांचे विधिनें तुज ना दिले !

कशा मग लागे नथ मंगले !

पुष्पें, रत्नें विधिनें सगळीं त्वद्देहीं मांडिलीं !

भूषणें दिसतिल का मग भलीं ?

शोभासि किति तूं, मीच जाणतो ! मूर्तिमती चारुता

मला गे, दिसशी तू तत्त्वतां !

नकोत सखये ! खरेंच तुजशीं सुवर्ण, मौक्तिक, मणी

स्वतांला पहा तरी दर्पणी !

पुणे, १९२२

}

प्रसिद्धीचें स्थळ

New Poona College Magazine

जुलमी जीवास जबाब.

[दैवानें दिलेल्या उच्चतेनें शेफारून जाऊन एकजण आपल्या अन्यायाचें
जोरजोरानें समर्थन करूं लागला, त्यास उद्देशून]

◦ (मणिमध्य वृत्ताचे चालीवर)

पिळवटुनी मम हृदयाला

लाभ काय तुजशीं झाला ?

हृदया पडली अढी अतां;

पाळ निघेल न तो पुरता !

मृदु हृदया आली घनता

आटुनि गेली स्नेहलता.

कठोरता येइल दिसुनी

मम आतां तुज दिनरजनीं

विसर, विसर मत्प्रेमाला
 घालिन घोर तुला घाला !
 व्यर्थ दुखविलें तूं हृदया
 भोग फळें आतां अदया
 मृदुल हृदय मम बघोनियां
 सजलासी मज नाशाय
 मृदुल, परी वज्रासम तें
 योग्य समयिं रे बघ बनतें !
 प्रभाव येइल तुज दिसुनी
 उघड, उघड तूं नेत्र झणीं
 सुमंगला मृदु जरि आम्हीं,
 अमंगला निष्ठुर आम्हीं !
 सुमंगलातें रक्षाय
 अमंगलातें नाशाय
 मद्देहा देईन बळी
 पर्वा मजला मम न मुळीं !
 जगताचें सुख काय मशीं ?
 आहे त्याचा लोभ तुशीं
 काय घालिसी भीति मला ?
 पर्वा त्याची मुळिं न मला !
 मरणाची भीती न जिथें,
 दुःखाचें मग काय तिथें !
 सुरासुरांचें द्वंद्व झणीं
 खेळूं, ये तूं रणांगणीं !
 कोण बघूं या जिंकील
 सत्याचा जय होईल !

गगन-बोध.

(वसंततिलका)

चंडांशुची प्रखर दीप्ति कधीं विराजे;
ज्योत्स्नाहि शीतल कधीं गगनांत साजे;
काळेकभिन्न फिरती कधिं मेघ दाट;
तो धूमकेतुहि तिथें करि आडवाट !
ती कृष्ण, भीषण निशा कधिं नाचते ही,
त्याची नभा परि गमे क्षिति ती न कांहीं
स्थित्यंतरें किति तरी घडती तयांत;
त्याचें परी हृदय फार विशाल, शांत !
कां सोडिशी मग नरा हृदयस्थ शांति,
स्थित्यंतरें जधिं करी भवितव्यता ती ?
ये प्राक्तनें तुज जधीं कुदशा जगांत
तूं सोस ती धृति बहू धरुनी मनांत

रायचूर,
जानेवारी १९२३

} प्रसिद्धीचें स्थळ
अरुणोदयमाला, औरंगाबाद.

प्रभु-सपर्या.

(शार्दूल विक्रीडित)

[आवाहन]

दुःखाच्या अनलें कढावर किति येती मनीं ते कढ;
या योगें मम आर्त जीव करितो नावें तुझ्या ओरड !
ये ना तूं झणिं ! अंत रे प्रभुवरा, माझा किति पाहसी ?
आशा भंग करूं नको च असली माझी विनंती तुशीं.

संसारीं मज कोणतीहि नुरली आशा जगन्नायका
 आतां ती तव आस एकचि मशीं भक्तांचिया रक्षका !
 तूं येशील म्हणोनि जीव मम हा आशेवरी टांगला—
 केव्हांचा, परि तूं सख्या, अजुनि ही नाहीस रे पातला.
 आतां कोमल अंतरांतुनि विभो, वैराग्य येई वरी !
 अश्रूंचा द्रवरूप वेश धरूनी दाटें च नेत्रांतरीं !

[पूजन]

अश्रू हे मम नेत्रशुक्ति मंधुनी मुक्तावलींच्या सम
 गोविंदा ! गळती त्वदंघ्रिकमलीं; तू तोषवी हृन्मम !
 अश्रूंचा अभिषेक मी करितसें त्वत्पादपद्मावरी,
 मच्चिज्ज्योति तुझ्या वरूनि सख्या ओंवाळितों श्रीहरी !
 अर्पीं मी कविता—सुधा तुजसि रे, स्वीकारिं नैवेद्य हा,
 काव्याचीं कुसुमें तुला प्रभुवरा अर्पीतसें मी पहा !

रायचूर
 १९२३

}

प्रसिद्धीचें स्थळ—
 सहविचार

सदाफूल.

(उपजाति)

जाई, जुई, चंपक, मोगरा तो,
 शेवंतिचें फूल, गुलाब ही तो,
 जेथें फुले, तेथ सुगंध खेळे
 तथा बघोनी रमतात ढोळे !
 तीं श्वेत, तीं पति—तऱ्हेतऱ्हेचीं
 पुष्पें किती हो डुलतात सार्चीं !

मृदुत्व भारी असतें तयांना,
 क्षीणत्व येतें क्षणिं हो तयांना.
 तीं आतपानें सुकतात सारीं
 मनुष्य त्यातें जपतात भारी !
 सन्मान त्यांचा करिती किती ते
 गुणामुळें मोल तयांस येतें
 सदाफुलातें न सुगंध कांहीं;
 स्वरूप त्या तेंवि मुळींच नाही !
 साऱ्या गुणांचाच अभाव जेथें,
 विचारितो कोण तयास तेथें !
 सदाफुला रूप सुगंध नाही
 प्रेमें तरीही प्रभु त्यास पाही !
 सदाफुलें तीं जुडच्या समान;
 ईशा दिसे भेदचि तो मुळीं न !
 हे भेद सारे जगिं मानवांचे
 देवा घरीं ते वसती न साचे !
 सर्वा ठिकाणीं प्रभुला समत्व
 कोणाहि तो जास्त न दे महत्त्व !

+ + + + +

सदाफुलाच्या सम काव्य माझें
 सुगंध ना त्या; फुलण्यास लाजें !
 ईशा ! तरी त्वत्पदिं वाहताहें;
 तणें तया सार्थक लाभताहे !

एकाकी निर्झरिणी.

(वसंततिलका)

सह्याद्रिच्या वरुनि निर्झरिणी निघाली,
 खालीं हळूं उतरुनी मुरडोनि आली.
 खोऱ्यादऱ्यांतुनि बहू टुमकोनि चाले,
 तीच्या जला बघुनियां मम चित्त धालें !
 हर्षें अती पुढतिं धांवत चालली ती,
 मार्गामधें खडक ते तिज आड येती,
 घेऊनियां झडकरी वळसे तयांना
 मार्ग क्रमे पुढतिं गाउनि गोड गाना.
 ती चालली पथिं जुमानुनियां न कांहीं;
 तळीनची स्वपथ आक्रमण्यांत होई !
 भेटावयास अति उत्सुक सागराला
 झाली खरीच गमतें मज सह्यबाला !

+ + + + +

तों एक निर्झर तिथें तिकडोनि आला
 तीच्या सवें रमतची पथ चालण्याला,
 “ दोघें क्रमूं मिळुनियां पथ आपुला गे !
 ये हांसुनी रमत सागरिं जाउं वेगें ”
 ओढ्याचिया परिसुनी असल्या वचाला
 ती मानिनी क्रुधित हो झणिं सह्यबाला.
 धिक्कारुनी कटुवचें तधिं निर्झरातें
 वेगें क्रमे पुढतिं निर्झरिणी पथातें.
 “कोणी मला मिळुं नये, नच मीहि कोणा
 मार्गीं मिळेन, परिसा मम हाच बाणा ! ”

गर्वें असें वदुनि धांवत एकटी ती
चाले पुढें; तिज कुणी मिळुनी न जाती.
तीही कुणा न कधिंही पुढतीं मिळाली,
याकारणें तिजसि विस्तृतता न आली.

+ + + + +

तों वालुकामय पुढें पथ रुक्ष आला-
आला तिच्यावरि खरा अति घोर घाला !
क्षीणत्वं तीस सिकतेमधिं फार आलें;
वाहूं बघे, परि मुळीं नच नेट चाले !
सारे तिचे विफलची मग यत्न होती;
हा, हाय ! तेथचि लया झणिं पावली ती !
“ रत्नाकरा प्रति मिळूं, ” असली सदाशा
वाटे पदोपादिंच निर्झरिणीस स्वाशा,
त्या वालुनें तिज परी गिळिलेंच पार.

+ + + + +

होता पुढेंच अजुनी किति अब्धि दूर !

रायचूर,
जानेवारी १९२३.

}

प्रसिद्धीचें स्थळ:—

New Poona College Magazine.

चंद्र-कान्ता.

(पौर्णिमेचा चंद्र झाडाआडून उगवत आहे. ' तो ' आपल्या लहानग्यास घराच्या अंगणांत खेळवीत आहे.)

(मणिमध्यवृत्ताचे चालीवर)

‘ तो ’:- वृक्षाच्या पटलामधुनी
कोण बघतसें तें लपुनी ?

वर्तुल मुख रम्याकृतिचें
 बाळा, वद तें कवणाचें !
 राप्यै-रसासम चकचकतें
 वदन कुणाचें सुरम्य तें ?
 नेत्रकटाक्षां फेंकोनी
 कोण हांसतें नभांतुनी ?
 शीतल किरणें हास्याचीं
 कोण उधळितें तीं साचीं ?
 सुधारसानें न्हाणोनी
 कोण खुलवितें ही अवनी ?
 वृक्षपटाला दुरि करुनी
 कोण येतसें नभोंऽगणीं ?
 दिवसाचा दाहक ताप
 कुणी हरविला तो साफ ?
 नभीं चांदण्या इवल्याशा
 हिरमुसुनी जाती केशा ?
 धवल वस्त्र ल्याली रजनी
 सांग कुणाची ही करणी !
 मोद पसरला चोंहिकडे
 कुणामुळें तो, सांग गडे !

(इतक्यांत घरामधून 'ती' अंगणांत हळू हळू प्रवेश करते. 'तिला' पाहून.)

' तो ':- सदनाच्या द्वारा मधुनी
 कोण बघतसें तें लपुनी ?
 वर्तुल मुख रम्याकृतिचें
 बाळा, वद तें कवणाचें !
 गौर केतकी सम खुलतें
 वदन कुणाचें सुरम्य तें ?

नेत्रकटाक्षां फेंकोनी
 कोण हांसते तेथोनी ?
 शीतल किरणें हास्याचीं
 कोण उधळितें तीं साचीं ?
 सुधारसानें न्हाणोनी
 कोण आणितें भा सदनीं ?
 गृहद्वार तें लोटोनी
 कोण येतसे गृहांगर्गी ?
 दिवसाचा दाहक ताप
 कुणी हरविला तो साफ ?
 मनिंच्या चिन्ता इवल्याशा
 होउनि जाती त्या कैशा ?
 धवल वस्त्र ल्याली रमणी,
 सांग कुणाची ही राणी !
 मोद पसरला चोंहिकडे
 कुणामुळें तो, सांग गडे ! — स्त्रीमुळे !

पोचारम }
 १९२३ }

प्रसिद्धीचें स्थळ.
 सहविचार

कमलकेलि.

(द्रुतविलंबित)

सुखभरें बसुनी जननी-कटीं
 'कमल' केलि करी किति गोमटी !

गलगलां वच कांहिंच बोलते;
 बुध हि ना मुळिं जाणति बोल ते !
 मृदु—मधु—स्मित ती करिते किती !
 छवि कपोलिं तिच्या खुलते अती.
 उडविते पदरा वरचेवरी
 जननि त्यास सदा जरि सांवरी.
 जधिं तिला बहु पीडितसे क्षुधा
 उगि बसेल कशी तधिं, हें वदा.
 लगवगा बिलगे जननि—स्तनीं ।
 पय पिई अति मोडुनिया मनीं !
 टकमकां बघते जननी—मुखा;
 जणुं तिला वदते, “मम धे मुका !”
 अमित धे जननी जधिं चुंबनें,
 कमल हांसतसे तधिं सन्मनें.
 कुरळ, कुष्ण तिचे कच शोभती
 अति सुकोमल त्या वदना प्रतीं.
 नयन नील तिचे रुचिराकृति
 बघुनि मोह पडे मतिला अति !
 वरिवरी उडवी भुज सारिखें
 सतत त्या बघतों अति कौतुकें.
 वळवुनी मुठिंना वरि फेंकते,
 मृदल कोमल नाचवि पाद ते
 घडि घडी उपडी वळुनी, कुडी—
 शिणविते अपुली काशि बापुडी !
 कमल पाहतसे सरण्या पुढें,
 परि न तें तिज ये, म्हणुनी रडे.

बहुत घेउनि छंदाचि खेळते
जननिचें रमवी अति चित्त तें
उसळुनी कशि आपुलिया मते
कमल आंकिं तिच्या बहु डोलते !

हैद्राबाद दक्षिण.
ता. १२।७।२३

}

हरिस्तवनाष्टक.

“ अधरं मधुरं वदनं मधुरम् ।
नयनं मधुरं हसितं मधुरम् ॥ ”

श्रीवल्लभाचार्य

(पृथ्वी वृत्त.)

नितांत रुचिराकृती तव सुकोमला पाहुनी
मदीय मन माधवा, अमित जाय तें मोहुनी !
सुरम्य अति शोभतो मुकुट गोजिऱ्या मस्तकीं;
सुनलि कच-भार तो विखुरला तयांतून कीं !
तुझी वलित कंधरा कितितरी दिसे सुंदरा;
ताडित्समाचि भासती मकरकुंडलें श्रीधरा !
त्रिनाम अति शोभतें तव विशाल भालीं हरे !
स्वरूप तव सांवळें बघुनि सर्व चिन्ता हरे.
मला सुखविती तुझ्या भृकुटि त्या धनुष्याकृति;
सतेज सखया, तुझे कमल नेत्र ते शोभती !
वसे अधरिं राक्तिमा रुचिर पक्व बिंबासम;
खुले छवि कशी तुझ्या वदनिं चंद्रबिंबासम !

तुझी सरळ नासिका मज गमे हि चाफेकळी;
 तुझी अमित गोमटी हनुवटी किती कोंवळी !
 करांत मुरली तुझी विलसते कशी माधवा;
 मधुस्वन तिच्य, तुनी सतत काढ रे यादवा !
 मधुस्वनसुधा तुझ्या रुचिर सान वेणूंतली
 सदैव बघ सेवण्या मज हरे, तृषा लागली !
 तृषार्त अति होउनी तळमळें, जसा मीन, मी;
 मदीय लघु याचना सफल तू करी, मी नमी !
 तुझे अतुल गोजिरे मृदुल-कुंद-दंतांतलें
 मधुस्मित मशीं मिळो सतत पाहण्यातें भलें !
 मदीय नयनांस ही बहुत आस लागे हरे,
 प्रभो, पुरव तू; करी मम मनीं तुझे गेह रे !
 तुझ्या स्तवचि राधिका अखिल भान दे सोडुनी,
 त्वदंघ्रिकमलीं मम स्थिति तशी बनो उन्मनी !
 तुझ्या सुगुणगायनीं मम विलोल ती वैखरी
 रमो स्थिर रमापते ! सफलता तिची ही खरी !
 प्रभो, मुळिं न आकळे मज तुझी निराकारता;
 अतर्क्य मम बुद्धिला तशि तुझी गुंणातीतता !
 तरी तुजसि कल्पुनी सगुणता तुंझे चिंतन
 निरंतर करीं; तसें करितसें यशोगायन !

हैद्राबाद दक्षिण
 मे, १९२३

प्रसिद्धीचें स्थळ
 स्वधर्म साप्ताहिक, पुणे.

नाम-महिमा.

(अनुष्टुप्)

जगतीं संकटें येतां । जिह्वा नामरसीं रमे
 रामनाम मुखीं येतां । तोकडें विश्व हें गमें !
 रामनामप्रभावानें । ऐकूं ये दिव्य गायन
 रामनामसुधा पीतां । होतसें मन उन्मन
 रामनामरसा पीतां । धी धरी धृतिचें बळ
 रामनामसुधा नाशी । मनिंचा मळ आंगळ
 रामनाम सुधारंगीं । रंगुनी चिर मोद ये
 दैन्य, दुःखा नुरे ठावा । अखिलीं भा दिसून ये
 रामनामसुधा पीतां । भी नुरे कलिकालिं हीं
 दिव्य ये नयनां दृष्टि । जी करी विश्व-भेद हीं !
 रामनामसुधा प्या हो । लगे मोल न त्या मुळीं
 केधवां हि न या लोकीं । त्रासवील तुम्हां कली !

हैद्राबाद दक्षिण. }
 २११०१२३ }

सुविचार.

(द्रुतविलंबित)

धनुवरी शर तो स्थित जोंवरी
 मनिं करा सुविचार चि तोंवरी
 शर करामधुनी सुटतो यदा
 परतुनी नच ये मुळिं हो तदा
 कुवच तो रसनेवरि खेळतो,
 मनिं करा तंवरी सुविचार तो.

कुवच तो रसना वदते यदा,
 मग मुळीं अनुतापिं न फायदा.
 घडि असे तुमच्या करिं जोंवरी,
 मनिं करा सुविचार चि तोंवरी !
 घडि निघोनिच जाइल जेधवां,
 हृदयिं वेदन होइल तेधवां.
 सुखद सज्जन हो ! सुविचार तो—
 मनिं सदाच करा; तधिं दिव्य तो—
 जगतिं मोद तुम्हां कळुनीच ये.
 अनुभवा न तुम्हां मुळिं दैन्य ये.

हैद्राबाद दक्षिण }
 ता. २।१०।२३ }

उन्मनस्कालाप.

(अति झालें म्हणजे हंसूं येतें; या न्यायानें आयुष्यांत पराकाष्ठेची निराशा झाली म्हणजे वृत्तींत एक प्रकारची बेकिकिरी फकिरी येते व मनोभूर्मीत निवृत्तीचें बीज चांगलें वाढीस लागून अंती श्रेयाच्या दृष्टीनें हितच होतें. मात्र, हृदय जागृत असलें पाहिजे.)

(साकी.)

कोमल हृदया कठोर जगतीं मुळिंच नसे आधार
 हाल तयाचे कितिकि होती हाय ! तयां ना पार !
 जग मायावी, क्षणांत त्याचे पालटती ते रंग
 आंत एक बाहेरहि दुसरें असें तयाचें अंग.
 मृदु हृदयातें जिकडे तिकडे होती कष्ट अपार
 कंदुकसम त्या जो तो तुडवी, किति स्थिती लाचार !

+ + + + +

नवरंगाच्या नटव्या जगता वचुनी नेत्रांवरची
झांपड गेली साफ उडोनी, दृष्टी फिरली साची !
मन्मृदुमानस विटुनी गेलें, जग दिसतें भेसूर
प्रेमाचे ही बंध गळाले, गेलों जगता पार !
आभासाचा पुरा लागला मद्दृष्टीला अंत.
सुखदुःखाची आतां मजला कशास राही खंत !
नैराश्याचें स्वत घालोनी मानसभूमी वरतीं ।
निवृत्तीचें बीज पेरिलें; सुंदर अंकुर फुटती !
स्वार्थाच्या हुरहुरिवा गेला मनिंचा दाहक ताप;
हिरवळ फुटुनी शीतल झालें सर्वचि आपोआप !
+ + + + +
स्वार्थाचें तें बंधन तुटलें; आत्मा झाला स्वैर
साम्राज्याचा प्रसार झाला दिक्कालाच्या पार !
मी, तू नुरलें ! द्वंद्व हि सरलें ! झालें गोलंकार
चैतन्याच्या आनंदाचा दाटुनि गेला पूर !

निजामसागर,
माहे २१९२४

}

मोक्षेष्णा.

“ Spirit of Delight !
Wherefore hast thou left me now
Many a day and night ? ”

SHELLEY.

(चालः— चंद्रकांत राजाची)

आनंदाच्या सुधारसास्तव बावरला जीव;
मोद-सुधा प्राशावी संतत हीच मर्शा हाव !

दुःखाच्या आतपांत झाला जीव अति क्लृप्त;
 मोदासाठीं तृषा लागली; झालों मी श्रांत !
 रुक्ष जाहली मानसभूमी; धृतिच्या, आशेच्या
 सुलता साऱ्या सुकुनी गेल्या—यशोलता साऱ्या.
 आनंदाच्या वृष्टीसाठीं दृष्टी गगनांत
 लाविली मी, परंतु मजशीं न पावशी नाथ !
 मोदरसाविण तनू जाहली शुष्क अती माझी;
 उत्साहाचा अंश न उरला ! ऐशी इतराजी-
 देवा कथ रे कशास केली ? वत्स तुझे सान-
 आकंदुनिया विनती करितें, दे तिजला मान !

निजामसागर, }
 मार्च १९२४. }

आहे सर्व खरें, परंतु—

(शार्दूलविक्रीडित)

रामा सद्गुणशालिनी, अमित ती नेत्रांस आल्हादिनी !
 आहे ती मधुभाषिणी, गजगती तीची मनोहारिणी !
 काया गौर नितांत, यौवनभरें उत्फुल्ल गात्रें किती
 तत्सौंदर्य तुलावयास जगतीं वस्तू नसे कोणती !
 काळेभोर विशाल नेत्र खुलती, रेखीव त्या झूलता,
 तीचे ते अधरोष्ठ लाल असती विंबाहुनी तत्वतां,
 मोत्यांचे सर कीं जणूं विलसती—ती शुभ्र दंतावली,
 चिंचोळी हनु कोंवळी तिजवरी ती गोजिरीशी खळी !
 आहे ती नृपनंदिनी, निशिदिनीं श्री खेळते अंगणीं
 सारे सज्जित भोग तेथ असती तीच्या मनोरंजनीं

आहे सर्व खरें, परंतु नयनीं उद्विग्नता संचरे !
 हास्याची लहरी कधींहि न तिच्या गालांवरी वावरे
 नाना सौख्यविलासभोग असती बाहीं; परी अंतरीं—
 दुःखाचा अनिवार डोंव उठला; निर्विण्ण तीतिं करी !
 कां उद्विग्न बरें ललाम ललना रात्रंदिनीं ही असे ?
 हा, हा ! कुंकमहीन दीन सितता तीच्या ललाटीं वसे !

निजामसागर, }
 जून १९२४ }

प्रसिद्धीचें स्थळ—
 काव्यरत्नावली.

बापूंची खानावळ.

कविता वाचून वाचकांनीं रुपा करून माझ्या विरुद्ध बापूंचे कान भरून
 नयेत. कारण, तसें केल्यास खाल्हा घराचे वांसे भोजण्याच्या अपराधाचें माप
 बापू माझ्या पदरीं घालतील !)

(विद्युन्माला वृत्ताचे चालीवर)

“ दहा वाजले बापू आतां;

उशीर नाहीं झाला म्हणतां !

•शाळेची ती होइल धंटा

मास्तर घेतिल हातीं सोटा

अभ्यासाचा होइल तोटा;

सारे म्हणतिल मज मग गोटा

झटपट घाला अमुच्या पोटा

नाहीं तर हो होइल तंटा !

उशीर होतां घाई मोठी-

उडते; उठतों अर्ध्या पोटीं ! ”

“ जिकीर जोशी, फारच तुमची
 खानावळ ही एक न अमुची !
 पुण्यामधें या रस्तोरस्तीं
 खानावाळि हो कितितरि असती
 तुम्हांस आहे वाट मोकळी
 कशास करितां कटकट असली ! ”
 कडक विडीचे झुरके घेउनि
 बापू मालक वदती कोपुनि.
 तोंच भोगले-बंधू आले,
 परांजपे, घारे ही शिरले
 ‘ मेंबर ’ सारे झटपट जमले
 बापुहि घाई करिते झाले

×

×

×

×

“ पांट मांड रे पटपट रामा !
 उशीर कां तूं करिशी कामा ?
 ताटें धुतलीं कां गंगीनें ?
 मांड लौकरी जा ओळीनें !
 गोप्या ! तांब्ये आण भरोनी ! ”
 बापू मालक ऐसें वदुनी
 वाढायतें अपुल्या हातीं
 भात, आमटी, चटणी घेती.
 पानामध्यें उसळ वाढिती
 भोजनास ‘ मेंबर ’ ही बसती.
 ‘ पोळीवाले ’ त्यांतचि आले
 ‘ भाक्रीचे ’ ही त्यांतचि बसले.

×

×

×

×

बुडी मारिली तरिही कोणा
 आमटींतला न मिळे दाणा !
 धृतधारेचें वर्णन सगळें
 “ केशवसुत ” कवि करिते झाले
 भात लागतो नित्य बुडीला
 मीठ न मुळिं तें कधिं भाजीला !
 अर्धें कच्चे अन्न सदाही !
 खानावळ ती असली राही
 विद्यार्थीगण हाय, आमुचा
 अर्ध्या पोटी उठतो साचा
 धन्य परी खानावळवाले;
 पुण्यामध्ये हो गबराचि झाले !

×

×

×

×

हात पाय कोणीहि न धुतले;
 सद-यासह कित्येकचि बसले !
 सात पुटीचा मुकटा मळका
 ओकारी जो आणी लोकां
 पिढीजात ठेवण बापूंची
 सदा नेसते स्वारी त्यांची !
 गलक्यामध्ये भोजन चालें
 हास्यरसानें ‘ गृह ’ दणदणलें !
 ‘ भाजी वाढा ’ वद्ती कोणी;
 ‘ पाणी आणा ’ म्हणती कोणी
 संतत असली दंगल चाले
 धन्य धन्य खानावळ-वाले !

×

×

×

×

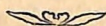
ताज्या खबरा अष्ट दिशांच्या
 कार्नी पडती येथें साच्या !
 वाङ्मयचर्चा संतत चाले,
 राजकारणहि येथें उसळें !
 व्यापारांतिल तेजी-मंदी
 येथें येई वादविवादी !
 नाट्यकला, ती चित्रकला ही
 येती साऱ्या ललितकला ही !
 मानवतेचे अजब मासले
 अवलोकनिं हो येती सगळे
 धन्य धन्य ही भोजनसंस्था
 अल्प लाभ परि तिचा गृहस्था* !

निजामसागर.
 जून १९२४

}

प्रसिद्धीचें स्थळ—
 New Poona College Magazine.

वर्षाकाल.

(साकी वृत्त)

ग्रीष्माचा संताप संपुनी शीतल वर्षा आली
 हिरव्या हिरव्या वृणमय वसना सृष्टीरमणी ल्याली.
 तडाग, वापी, निर्झर सारे तुडुंब भरुनी गेले
 पर्जन्यस्वागतार्थ दुर्दुर गायन करिते झाले.
 सरिता साऱ्या हर्षित झाल्या जलपूर्णा सुखदाई
 शेतकऱ्यांचीं वदनें झालीं प्रफुल्ल तीं लवलाई !

* घरांत राहणारा. अर्थात् ज्यास आई, वहीण अथवा असेंच कोणी "दुसरें माणूस" असल्यामुळें खानावळींत कदाचितच जावें लागतें तो.

गोपालांनीं खेळ बदलले ग्रीष्मऋतूंतिल सगळे
गुरा वासुरा ददात नुरली वृणमय कुरणाचि झालें !
रविराजाचें राज्य संपुनी, कारकीर्द मेघाची
नभःप्रदेशीं आतां चाले नितांत शीतल सार्ची.
तापद् किरणें रविचीं नुरलीं; मेघाच्या जलधारा
वसुंधरेवर संतत गळती; तापहि हरिती सारा !
चंद्रराज निस्तेज जाहला, अभ्रपटाच्या आंत,
वदना दडवी, कीं मेघानें केली त्यावरि मात.
कृष्णरात्र ती भीषण झाली मेघनाद गंभीर !
त्यांतचि चपला चमकुनि नाचे नभिंची चंचल नार !
इंद्रधनूंतिल रंग मनोहर गगना कधिं खुलवीती
बालमनाला, थोर मनाही अपार सौख्यचि देती !

निजामसागर,
ता. ५।७।२४ }

बालपण.

(जलधरमाला वृत्ताचे चालीवर)

बालपणींच्या अव्याज प्रीतीचीं-
वर्षे सरलीं अनुपम सुरम्य सार्ची !
बालिशतेच्या केलिमधें किति रमलों;
लटक्या कोपें कधिं मीं रुसलों, फुगलों !
अज्ञानाचीं, परि तीं सारल्याचीं-
वर्षे सरलीं झरझर निर्मलतेचीं !
बालपणींचें जग जरि विस्तृत नव्हतें,
नितांत सुंदर तरि हीं तें मज होतें !
नाविन्याचें जग मज होतें तेव्हां

उत्सुकतेन हृदय भरतसं जव्हां
 रुखरुख तेव्हां मुळिं नव्हती चितेची !
 मौज तधीं बहु केलिरसा लुटण्याची
 भृंगासम मी सान जगीं संचरलों
 अनेकदां सत्कीडासुमरस प्यालों !
 गत बाल्याचें होतां मजला स्मरण,
 खरेंच देवा, गोड वाटतें मरण !

निजम्सागर
 जुलई १९२४

}

प्रसिद्धिचें स्थळ:-
 काव्यरत्नावली.

शिवबांचे मावळे.

(वृत्त :- साकी)

अम्हीं मावळे, शेतकऱ्यांचा मूळ आमुचा पेशा;
 शिवबासाठीं परी उचलिलें मुलुखगिरीच्या वेशा !
 सहागिरीच्या खोऱ्यामधला वास आमुचा मूळ ;
 देशासाठीं रणबाजीचें परी लागलें खूळ !
 पटकुर जाउनि तेथें आला मांडचोळणा तंग;
 रणभूमीवरि शिखानष्ट ते करूं पुरे हो दंग
 औत टाकुनी धारण केली हातीं भाला बर्ची
 गोब्राम्हेणपालनार्थ आम्हीं प्राणहि घालूं खर्ची !
 बैलांची संगत ती सुटली, भीमथडी दिलदार
 चंचल वारू अम्हां लागती-जणुं विजली गुलजार !
 असुड टाकुनी दिघले आम्हीं; पाणिदार समशेर
 हातीं धरुनी बनलों आतां गडी बडे रणशूर !
 तळहातांवर कणसें चोळुनि भूक अम्हीं शमवीतो;

सह्यगिरीच्या ओढ्यांमधल्या जला प्राशुना असतो !
 हां, हां, म्हणतां मजल मारुनी वाऱ्यासम गिरि फिरतो.
 खोरें, खोरें ठाऊक पुरतें यवनांना चकवीतो !
 गरजा अमुच्या अगदिंच थोड्या; चपळाई शरिरांत
 जेरिस आणूं गलेलठ ते यवन पुरे निमिषांत !
 शराब, माषुक लागे त्यांना; नलगें आम्हां कांहीं;
 गाफिलगिरिचा करुनि फायदा प्रस्थापूं शिवशाही !
 स्वप्राणांची मुळीं न पर्वा; आहुति रणयज्ञांत
 बहुत खुशीनें करुनी त्यांची जय मिळवूं लढण्यांत !
 निमक खाउनी इमान राखूं ! करुनी हो रणनाद
 “ हर, हर, हर, हर, महादेव ! ” हा अरिमनिं उरवूं याद !
 गढामागुनी जिंकुनि गढ ते फडकवुं भगवा झेंडा;
 शिकस्त करुनी रणीं परतवूं रिपुसेनेचा लोंढा !
 मायभूमिवरि सडे शिंपडूं रिपुरक्ताचे लाल.
 म्लेंच्छजनांच्या हातीं होती हाय, तियेचे हाल !
 गोमातांना हाय, वधोनी मस्तवाल, बहु खाष्ट
 दिवसां ढवळ्या माता, भगिनी भ्रष्टविती ते नष्ट !
 हाय ! नोडगे बळजबरीनें वाटविती बहुतांना;
 मर्दन त्यांचें पुरें करुनिया सुखवूं हिंदुजनांना !
 माय भवानी देवो सुयशा ! तिचा बेल-भंडार
 उचलुनि देखा शिवप्रभूतें दिधला अमुचा प्यार !
 शिवरायाचे कलिजे आम्हीं; तोही अमुचा कलिजा;
 लढूं तयास्तव; शतायु होवो अमुचा प्यारा राजा !
 शिवरायानें शिंग फुंकुनी डोंगरचे सरदार
 क्षणीं जमाविले सर्व मावळे लढवय्ये रणशूर !
 अम्हीं मावळे जरी भावडे; अम्हां लेखणी परकी

स्वदेश-यश, तें स्वधर्मयश हीं पसरूं साऱ्या लोकां !
 एकदिलानें करुनी सगळे म्लेंच्छ नेस्तनाबूद
 जन्मा येउनि शिवशाही तीं करूं पुरी आबाद !

निजामसागर,
 जुलै, १९२४ }

प्रसिद्धीचें स्थळ—
 चित्रमयजगत.

गुणी बाळ.

(स्वनित)

कांहीं कारण होउनी मज बहू वैताग येई मनीं,
 तेव्हां वाटतसें नकोच वसणें या कंटकांच्या जनीं
 केव्हां जीवहि तो नको गमतसे; सारें दिसें आंगळ
 तों येई “ कमला ” हळूं तिकडुनी; कांहीं वदे मंजुळ !
 तंद्रा तत्क्षणिं भंगुनी लगवगां ये पूर्ण भानावरी
 तीचे साखरबोल ऐकुनि झणीं वैताग मी आवरीं
 आहे कंटकपूर्ण जीवित जरी, आहे गुणी बाळ हीं
 कांहीं काल गमें मशीं स्वचित हो स्वलोकशी ही मही !
 स्त्रीजातिप्रति निर्मुनीच विधिने धन्यत्व संपादिलें
 स्वर्गाचें धरणीवरी सुखदसें सौंदर्य तें आणिलें
 पुष्पांच्या उडुंना जशा प्रसविती त्या वल्लरी भूवरी
 बाळांच्या उडुंना तशा प्रसविती या अंगना भूवरी !
 मातास्त्रीदुहितासहोदरिसवें आयुष्य हें घालवूं
 प्राणज्योतिस या सुखेन मग हो देवाज्ञया मालवूं !

निजामसागर
 २६।७।२४ }

प्रसिद्धीचें स्थळ—
 सहविचार

लाजाळूस—

(शिखरिणी वृत्त)

तुझ्या अंगाची गे, मृदुल मधुता ये न तुलतां
तुझ्या अंगालागीं वसन हिरवें दे रुचिरता !
जरी अंकीं तूझ्या मधुर सुमनें तीं न रमतीं,
तरी तूझ्या ठाईं स्वचित जडलीं गे ! मम रति
तुझी वृत्ती आहे बहु सरळ साधी सुलातिके;
तुझ्या भोळ्या भावा मुळिं न नखरा तो रुचुं शके !
तुझ्या शालिन्याची आमि त महती मी कथुं किती
तुझ्या ठायीं बाई, बहुत रमते गे ! मम मति
तुझ्या अंगा थोडा जरि हि घडला स्पर्श परका,
क्षणार्थी तू घेशी शरमुनि बहू गोड मुरका
त्रपा ऐशी नामी मुळिं न मज अन्यत्र दिसली
कला रम्या ऐशी कथ तुज कुजी गे, शिकविली ?
जगाच्या कल्याणीं, तनु सदुपयोगी न पडते,
अशी चिंता तूतें निशिदिनिं अगे, काय गिळते ?
तुझ्या वृत्तीमध्ये तरिच बहु संकोच वसतो ?
परस्पर्शें तूझ्या हृदयिं कसला भाव उठतो ?
कला संकोचाची तव उचलली गे ! युवतिंनीं
वसें त्यांच्या अंगीं अमित रमणीयत्व म्हणुनी !
नसें अंगीं तुझ्या अणुभर हि औद्धत्य लातिके
तुझे सारे बाई मज रमविती भाव हि मुके !
दिसें ईषत्स्पर्शें तव सुहृदयाविष्करण तें
लतांमध्ये तूझ्या हृदयिंच सखे, काव्य वसतें !

वये, संस्कारांचें ग्रहण किति तूं शीघ्र करिशी !

गुणीं ऐशा मातें खाचित कवायित्रीच दिसशी !

निजामसागर,
२७ जुलई १९२४.

}

प्रसिद्धीचें स्थळ—
काव्यरत्नावली.

प्राकृतांस—

(निर्यमक स्वनित)

स्वार्थाची अनिवार हौस सहजी फेंटाळुनी वैसतों
तेव्हां तो जन बापुडा म्हणतसे, “ कांहीं न यातें कळें ! ”
जा हो, जा ! जन हो, अकालिंच बनें ज्ञानेच मी वृद्ध हा
दिक्कालांतुनि आरपार सगळें मी पाहतों सर्वदा
सारें ही गत आकळीन, असला विश्वास अभ्यंतरीं
सारें ही पुढचें कथीन बुधहो एकाच सूत्रांतरीं
ईर्ष्येचे मम बोल फोल नसती, जाणीव माझ्या मनीं
गेला अज्ञपणा मदीय सगळा निःसंग झालों जगीं !
मी इच्छीन जरी, क्षणांत जवळी येतील युष्मद् सुखें
वाटें सौख्य तुम्हांसि जें, मज गमे आभास त्याचा पुरा
यासाठीं मज लौकिकांत न दिसें थोडेंहि कोठें सुख
माझा प्रांत तुम्हांस गोचर कधीं होणार नाहीं मुळीं
खेळा हो जन ! बाहुल्या बहु दिल्या ईशें तुम्हां खेळण्या
मातें खेळ नको मुळींच तुमचा, माझा असे वेगळा !

निजामसागर,
ता. ३०।७।२४.

}

प्रसिद्धीचें स्थळ—
काव्यरत्नावली.

भवार्णव

जरि नसे तितिक्षा तुझ्या मानसीं जरा,
तरि खुशाल जा तूं रसातळाला नरा !
हळहळून होतें व्यर्थ काय मानवा
चल ! हात मार तूं संसृतिच्या अर्णवा
कळोळ कपालीं कधीं कधीं बसतील,
कचुं नको तरी ही पैल तीर येईल !
धृति धरीं मनीं तूं परंधाम लाभेल
भवसागर सारा क्षणांतही संपेल !
संसृतींत तुजशीं नाना स्थिति येतील,
संसृतींत तुजशीं नाना जन मिळतील
ढळुं देउं नको तूं परी तुझ्या सचवाला
सुख, वैभव जगतीं भंगुर बुद्बुदमाला
गजबजाट संतत चालूं दे जगताचा
परि नको खुंटवूं मार्ग भवा तरण्याचा !

निजामसागर,
ता. १९।२।३।२५

}

कवींचें स्तोम कां ?

(उन्हाशिवाय सावलीची किंमत कळत नाही. व्यवहारांत रुक्षता आहे,
म्हणूनच कवींनाही मान आहे)

(वृत्त :- साकी.)

हाल अपेष्टावांचुनि नाहीं मोल सुखाला लोकीं !
गरिबी पुढतीं श्रीमंतीला मान असे, अवलोकीं

उष्णकालिंची रुखरुख नसतां शीता कोण विचारी !
 रोग घातकी असती, म्हणुनी आरोग्याची थोरी
 दुष्ट दुर्गुणी जनांकारणें महिमा सौजन्याचा
 कुरूपता संचरते म्हणुनी तोरा सौंदर्याचा !
 धतूराच्या पुढें आवडें पुष्प चमेली सान
 कर्कशरव केकीचा, म्हणुनी कोकिळ मिळवी मान !
 व्यवहाराच्या रुक्ष जिविनीं कठोरता अनिवार;
 कविहृदयाच्या सुमार्दवाचें स्तोम तरिच हो फार !

निजामसागर,
 ता. २४।७।२५

}

दुर्दैवी हिंदभू !

(गझल)

स्वातंत्र्यहीन झाली ही माय हिंदभूमी
 झालों मलूल सारे आम्हीं पुरे निकामी !
 स्वायत्तता कुठें हो गेली अतां सुखाची
 ही वेळ आज आली पंकांत लोळण्याची !
 अज्ञान कोंदलेलें माजे दुही विषारी
 लाचार आज झाली ही हिंदभू विचारी !
 खाया मिळे न कोणा फिरती भणंग भारी
 पूर्वीं सुवर्णभूमी; वैराण आज सारी !
 धंदे, कला बुडाल्या; दैवी परंपराही
 क्लीबत्व ये अम्हांतें, तैशी वराकता ही !
 वीरत्व पार गेलें, ये भीरुता अम्हांशीं

चारित्र्य चोख नहीं, शौथिल्य ये विलासी
 धर्मी कुणा शिराणी ! देशास कोण मानी !
 जाती अनेक झाल्या, चाले न वेदवाणी !
 कोठें समर्थवाणी ? कोठें शहा शिवाजी ?
 कोठें असे धनाजी ? कोठें सुवीर बाजी ?
 शिंदे महादजी तो कोठें ? कुठें ' भरारी ' ?
 विश्वास वत्स कोठें ? सेना कुठें करारी ?
 दास्यीं महत्त्व गेलें, दास्यांत दैन्य आलें,
 आले कुतर्क नाना, दास्यांत शौर्य मेलें !
 बेड्या बड्या रुपेरी बांधोनिया पदांला
 राजेच मानतो हो आम्हीं सदा स्वतांला !
 रंगीत रेशमाच्या मृदु बंधिं बद्ध झालों,
 हा हा ! घटोत्कचाच्या माये फसोनि गेलों !
 गरजा अनेक झाल्या, जगणें परावलंबी
 सर्वत्र दैन्य भासें, सारें परावलंबी !
 कोते विचार झाले, कोत्याच कल्पना ही.
 हो कूपमंडुकांची वृत्ती बवोनि लाही !
 आलस्य दाट, तैसें कार्पण्य घोर खेळें
 मोहाचिया प्रभावे दृष्टीस मांघ आलें !
 जावी कशी स्थिती ही दास्यांत लोळण्याची !
 होईल हिंदभू कां स्वायत्त पूर्ण साची !

निजामसागर
 ता. १०।१२।२५. }

मर्मकथन.

(“ काव्याकडे मनःप्रवृत्ति कशी वळली ? ” असें कोणी एकानें विचारल्यावरून)

(अभंग)

करस्पर्श होतां । लाजाळू लाजे ती,
 सुमें गंध देती । मोगरीचीं
 आकाशीं भराऱ्या । मारितो गरूड,
 गाई गान गोड । कोकिळा ती
 नाचोनी मयूर । तोषवी नेत्रांसी
 मधुर जिव्हेसी । इक्षुदंड
 रजनीच्या पोटीं । तारे उगवती
 सुमांची संतति । वल्लरींना
 कस्तुरी संभवे । मृगाचिया नाभीं,
 मुक्ता शुक्तिगर्भी । जन्म पावे
 इंद्रधनुमध्ये । रंगांचा संभव
 विजेचा उद्भव । मेघामाजीं
 पूर्णचंद्रामुळे । सागर हेलावे
 किंवा द्रव पावे । चंद्रकांत
 वर्तीवें या मागें । कोण त्या शिकवी,
 आम्हांस पढवी । काव्य तोचि !
 काय सांगूं सुज्ञा । गावें कां आमुतें
 मुळीं ना कळतें । केधवां ही
 ईशें आम्हां दिला । काव्यमनोधर्म
 जाण हें तूं मर्म । कवनाचें

शिकोनीच आलों । उदरीं मातेच्या
गावें हा आमुचा । स्वभावचि !

निजामसागर,
ता. २८।४।२७

}

प्रसिद्धीचें स्थळः—
काव्यरत्नावली.

कावि.

(चालः- भूपती सरें ते-अंतरा गाळून)

माधुर्य हुडकुनी चराचरांतिल सारें
शब्दांच्या रूपें मूर्त जर्गी करणारे
भवपंथकंटकां मार्दव बहु देणारे
सौंदर्य, सत्यता अढळ-पदा नेणारे !
प्राकृतां भवीं या सत्पथ दाखविणारे
भारती-तनय हे कवींद्र असती सारे !
उगवत्या उषेच्या गालीं विलसे लाली
चंडत्व रवीचें तेजस्वी भूगोलीं !
ही अमितव्याप्ती गगनगर्भिंची गोल
ग्रहमाला जेथें नाच नाचती लोल !
कौमुदी-सुधाही शीतल सुखकर भारी,
ही मंगलमयता विश्वामधली सारी
या धरेवरिल ही विशाल भूधरमाला,
या पवित्र, शीतल साऱ्या सरिता-बाला
हा गभीर सागर अगाध ज्याची खोली,
हा अखिल पक्षिगण मंजुळ ज्याची बोली !
हीं सृष्टिसतीचीं सारीं सुंदर लेणीं

लीलेनें वर्णी कविची मंजुळवाणी !
 त्या भावभावना शृंगारादि रसाच्या
 कवि चित्रित करिती शब्दरंजनीं साच्या !

निजामसागर
 ता. १४।६।२६

}

REFBK-0003716

REFBK-0003716

विरहगीत !

(चाल-भूपती खरे ते-अंतरा गाळून)
 प्रेमाच्या बंधीं हृदयें निगडित झालीं,
 तीं विलग कशीं गे राहतील भूगोळीं !
 संगतीं जेधवां नसे जिवाची राणी,
 कोटरीं तळमळे पक्षी केंविलवाणी
 गातसे उदासी गाणें विरहीं मग्न;
 कधिं चैन पडेना शांति तयाची भग्न !
 हुरहूर तशी या जीवाच्या पक्षाला
 मद्देहपंजरीं व्याकुळ अतिशय झाला !
 दाहती तनूला ज्वाला विरहाग्नीच्या
 मी मुकलों सुखकर तव सहवासा साच्या !

निजामसागर
 ता. ८।९।२६

}

समाप्त.

